

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Jenna Mäensivu

TALOUDELLINEN LUKUTAITO JA SIOITUSOPETUS

Kokemuksia kansalaisopiston kurssilta

Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö
Taloustieteen pro gradu -tutkielma
Taloustieteen maisteriohjelma

Vaasa 2021

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö**

Tekijä:	Jenna Mäensivu			
Tutkielman nimi:	TALOUDELLINEN	LUKUTAITO	JA	SIJOITUSOPETUS :
	Kokemuksia kansalaisopiston kurssilta			
Tutkinto:	Kauppatieteiden maisteri			
Oppiaine:	Taloustiede			
Työn ohjaaja:	Panu Kalmi			
Valmistumisvuosi:	2021	Sivumäärä:	89	

TIIVISTELMÄ :

Säästäminen ja sijoittaminen on ajankohtaisempaa kuin koskaan aiemmin. Aiheesta puhutaan paljon ja tietoa on runsaasti tarjolla. Silti sijoittaminen koetaan hankalaksi, ja edelleen matalan korkotason aikana varoja on enemmän korottomilla talletustileillä kuin vaihtoehtoisissa sijoituksissa. Tutkimusten mukaan sijoittamisella ja taloudellisella lukutaidolla on vahva yhteys: mitä paremman talousosaamisen omaa, sitä todennäköisemmin myös sijoittaa. Vastaavasti alhaisemman talouslukutaidon omaavat tekevät harvemmin pitkän aikavälin talouteen liittyviä suunnitelmia ja heidän kokonaisvarallisuutensa koko elämänkaaren aikana on pienempi. Hyvään taloudellisen lukutaidon tasoon liittyy kyky tehdä tulevaisuuteen suuntautuvia toimia, kyky suunnitella eläkettä ja kyky tehdä parempia rahoitussopimuksia. Hyvän taloudellisen lukutaidon omaavilla varallisuus on yleensä suurempi. Alhaiseen taloudelliseen lukutaitoon liittyy tutkimusten mukaan todennäköisemmin ongelmia rahankäytössä sekä ylivelkaantumista. Taloudellinen lukutaito on alhaista nuorten, iäkkäiden ja naisten keskuudessa. Myös koulutustasolla on yhteys taloudelliseen lukutaitoon.

Taloudellinen lukutaito voidaan määritellä kyvyksi ymmärtää taloudellisia käsitteitä sekä soveltaa tietoa omaan talouteensa. Tutkimusten mukaan talousopetus vaikuttaa positiivisesti taloudelliseen tietämykseen sekä talouskäyttäytymiseen. Joidenkin tutkimusten mukaan talousopetuksesta saavutetut hyödyt eivät kuitenkaan ole tarpeeksi merkittäviä resurssihin nähden. Talousopetus on hyödyllisemmillään perustuen vapaaehtoisuuteen ja ajoitettuna oikeaan hetkeen, jolloin talouteen liittyvät päätöksenteot ovat ajankohtaisia. Myös talousopetuksen keskeisyys on merkitystä oppimiseen.

Tässä tutkimuksessa taloudellinen lukutaito linkitettiin sijoittamisen perusteita käsittelevään kurssiin. Tutkielmassa selvitettiin kurssille osallistuvien taloudellinen lukutaito sekä suurimmat haasteet sijoittamisen aloittamisessa. Kurssilaisille teetettiin kysely lomakkeen avulla ja osa haastateltiin. Kyselylomakkeen tuloksia verrattiin Suomessa aiemmin tehtyyn kansainvälisesti vertailukelpoiseen tutkimukseen taloudellisesta lukutaidosta. Tutkimustulosten perusteella talousosaaminen on pääasiassa parempaa kurssille osallistuvien keskuudessa kuin kansallisessa tutkimuksessa, muutamaa aihealuetta lukuun ottamatta. Suurimmaksi haasteeksi sijoittamisen aloittamisessa nousi ehdottomasti tiedon puute: tietoa on valtavasti saatavilla, mutta itselle relevantin tiedon löytäminen ja erottaminen on hankalaa. Sijoittamisen kurssille tuntuu löytyvän paljon kysyntää. Palautteen perusteella henkilökohtainen opastus olisi monelle tärkeää.

AVAINSANAT: taloudellinen lukutaito, taloudellinen käyttäytyminen, talousopetus, sijoittaminen

Sisällys

Johdanto	6
1 Sijoitusosaamisen merkitys talouden hallinnassa	10
1.1 Taloudellisen lukutaidon määritelmä	10
1.2 Taloudellisen lukutaidon merkitys	12
1.3 Aikaisemmat tutkimukset	14
1.4 Taloudellisen lukutaidon mittaaminen ja tulkinta	16
2 Talousopetus	20
2.1 Talousopetuksen merkitys	20
2.2 Talousopetuksen haasteet	21
2.3 Talousopetuksen vaikutus taloudelliseen lukutaitoon	22
3 Kurssin runko	24
3.1 Sijoittamisen aloittaminen	24
3.2 Sijoittamisen tavoite	24
3.3 Omaisuuslajit ja hajauttaminen	25
3.4 Sijoituskohteen valinta	27
3.5 Sijoittamisen kulut ja verotus	29
3.6 Perintösuunnittelu	29
3.7 Sijoitusmarkkinat ja vastuullinen sijoittaminen	30
4 Tutkimustulokset ja analyysi	32
4.1 Tutkimustapa	32
4.2 Kurssin osallistujat	34
4.3 Kyselylomake	35
4.3.1 Päivittäinen taloudenhallinta ja -suunnittelu	35
4.3.2 Finanssituotteet	36
4.3.3 Raha-asioihin liittyvät asenteet	37
4.3.4 Säästämiskäyttäytyminen	40
4.3.5 Eläkeaika	40
4.3.6 Finanssitietämys	42

4.4	Haastattelut	43
4.4.1	Haastattelu 1	44
4.4.2	Haastattelu 2	45
4.4.3	Haastattelu 3	47
4.4.4	Haastattelu 4	48
4.4.5	Haastattelu 5	50
4.4.6	Haastattelu 6	52
4.4.7	Haastattelu 7	53
4.4.8	Yhteenveto haastatteluista	53
4.5	Vertaaminen aiempiin tutkimuksiin	54
5	Yhteenveto ja johtopäätökset	59
	Lähteet	64
	Liitteet	69
	Liite 1. Kyselylomake	69
	Liite 2. Haastattelurunko. Haastattelussa esitetyt täydentävät kysymykset ja lisäkysymykset.	82
	Liite 4. Kurssimateriaali	84

Kuvat

Kuva 1. Taloudellinen lukutaito -käsite (Huston 2010, s. 307).	11
Kuva 2. Sijoitussalkkujen allokaatio (Ammattimainen sijoittaminen 2019, s. 29).	25

Taulukot

Taulukko 1. Suomalaisten kotitalouksien talletukset ja sijoitukset (milj. euroa) 2020/Q3 (Suomen Pankki 2020b).	7
Taulukko 2. Suomalaisten kotitalouksien omistus rahoitustuotteista (%).	36
Taulukko 3. Harkitsee ennen ostopäätöstä (%).	37
Taulukko 4. Saa enemmän mielihyvää käyttämällä rahat heti (%).	38
Taulukko 5. On valmis menettämään osan rahoista, jos saa tuottoa (%).	38
Taulukko 6. Ottaa riskiä (%).	39
Taulukko 7. Eläkeaikaan varautuminen (% vastaajista).	41
Taulukko 8. Finanssitietämys (% vastaajista oikein).	42
Taulukko 9. Osallistuminen rahoitusmarkkinoille (% vastaajista).	55
Taulukko 10. Taloudellinen käyttäytyminen (% vastaajista).	55
Taulukko 11. Taloudelliset asenteet: eri mieltä väittämän kanssa (% vastaajista).	56
Taulukko 12. Finanssitietämys (% vastaajista oikein).	57

Johdanto

Pitkään jatkunut matala korkotaso on saanut monet miettimään omaa taloudellista tilannettaan. Aika on suosinut lainanottajia, kun taas tilisijoittaja on ollut ikävässä tilanteessa. Talletustuottoa ei ole juurikaan saanut käyttötililtä, saati riskittömältä määräaikaiselta sijoitustililtä tai talletustililtä. Samaan aikaan inflaatio on viime vuosina liikkunut 1–2 %:n tuntumassa, mikä tarkoittaa tilillä makuutetun rahan ostovoiman heikentymistä. Tilanne on saanut monet miettimään vaihtoehtoisia sijoitustuotteita paremman tuoton tavoittelussa, mutta itselle sopivien sijoitusinstrumenttien löytäminen ja valitseminen tuntuu hankalalta. Myös riskin ottaminen pelottaa.

Huolta suomalaisten keskuudessa on aiheuttanut myös Suomen eläkejärjestelmä: jos nykyisten eläkeläisten kuukausieläke rahoitetaan suurelta osin suoraan työssäkäyvien, työnantajien ja yrittäjien maksuista, miten eläkkeet pystytään takaamaan tulevana vuosina syntyvyyden laskiessa entisestään? Eläkeikää on nostettu vuosien aikana. Jos toiveena on päästä nauttimaan eläkeajan vapaudesta yhtään aiemmin, tulee asiaan kiinnittää ajoissa huomiota. Kuluttajat havahtuvat huomaamaan, että oman eläkkeen turvaamiseen täytyy varautua myös muulla tavalla: omaehtoinen säästäminen pitkällä tähtäimellä tuo turvaa elintason säilyttämiseen myös eläkeaikana (Maunu & Tenhunen, 2010, s. 10–11).

Kuluttajien on tärkeää ymmärtää, miten eri asiat liittyvät toisiinsa. Tässä korostuu talous- ja sijoitusosaamisen tärkeys omassa arjessa. Tässä tutkielmassa tavoitteena on selvittää, minkälainen taloudellinen lukutaito on Sijoittamisen perusteet -kurssille ilmoittautuneiden keskuudessa: onko taloudellinen lukutaito sijoittamisesta kiinnostuneiden parissa parempi kuin Suomessa keskimäärin. Tuloksia verrataan Suomessa aikaisemmin tehtyyn tutkimukseen taloudellisesta lukutaidosta. Vertailtava tutkimus on toteutettu vuonna 2016 yhteistyössä Vaasan yliopiston ja Tampereen yliopiston kesken. Tutkimustulosten perusteella taloudellinen lukutaito on Suomessa hyvällä tasolla, mutta sukupuolten väliset erot korostuvat: miesten taloudellinen lukutaito on parempi kuin naisten (Kalmi & Ruuskanen, 2016). Samanlainen eroavaisuus on havaittavissa myös kansainvälisesti

(Lusardi & Mitchell, 2007). Taloudellisella lukutaidolla tarkoitetaan ymmärrystä henkilökohtaisesta talouden hoidosta ja sen soveltamisesta käytäntöön. On tärkeää ymmärtää yhteiskunnallisia talousjärjestelmiä, jotta voi soveltaa niihin liittyvää tietoa omiin taloudellisiin päätöksiin (Kalmi, 2013, s. 150; Finke, Howe & Huston, 2011, s. 2). Tavoitteena on myös selvittää, mitkä ovat suurimmat haasteet sijoittamisen aloittamisessa. Aihe kiinnostaa monia, sijoittamista ihannoidaan ja sitä halutaan tehdä, mutta jostain syystä aloittamista arkaillaan. Syitä voi olla esimerkiksi tiedon puute, ajan puute, oma taloudellinen tilanne, uskomukset markkinatilanteesta, pelot riskeistä jne.

Taulukko 1. Suomalaisten kotitalouksien talletukset ja sijoitukset (milj. euroa) 2020/Q3 (Suomen Pankki 2020b).

suomalaisten sijoitukset	
noteeratut osakkeet	41 072
- <i>kotimaiset osakkeet</i>	37 278
velkakirjat	1849
- <i>kotimaiset velkakirjat</i>	1172
rahasto-osuudet	
kotimaiset sijoitusrahastot	25 759
ulkomaiset rahastot	3104
suomalaisten pankkitalletukset	
käyttelytili	90 046
muut talletukset	12 572

Ajatus tämän tyyppisen, kurssisisältöisen tutkielman tekemiseen lähti siitä huomiosta, että sijoittamiseen liittyvien käsitteiden ymmärtäminen tuntuu monella olevan heikolla tasolla. Van Rooijin, Lusardin ja Alessien (2011, s. 467) mukaan taloudellisella lukutaidolla on suora vaikutus osakemarkkinoille osallistumiseen. Aloittavilla sijoittajilla on usein samoja oletuksia ja haasteita sijoittamisessa, ja haasteet liittyvät juuri sijoittamisen perusasioihin. Sijoittaminen tuntuu haastavalta, vaikealta ja aikaa vievältä.

Sijoitusmarkkinat tuntuvat epäselviltä ja kaupankäynti hankalalta. Tätä olettaa tukee tieto, että suurin osa suomalaisten varallisuudesta on edelleen tileillä, vaikka talletuskorkoa ei tällä hetkellä juurikaan saa (Taulukko 1). Kotitalouksien varallisuudesta yli 100 miljardia euroa on pankkitalletuksissa. Sijoittaminen kuitenkin kiinnostaa monia, tämän huomasi esimerkiksi Sijoittaja 2019 -tapahtumassa, jossa Vuoden sijoittaja- ja Vuoden sijoitusteko -palkintojen saajat molemmat ovat melko tuoreita sijoittajia, jotka kannustavat muita sijoittamaan (Arvopaperi, 2019).

Keloharju, Knüpfer ja Rantapuska (2012, s. 70) tutkivat suomalaisten rahasto- ja osakesijoituksia vuosien 2004 ja 2008 välisenä aikana. Osakkeita tai rahastoja oli vuonna 2008 vain 22 prosentilla väestöstä. Ruotsissa ja Yhdysvalloissa reilusti yli puolet aikuisväestöstä omistaa osakkeita tai rahastoja. Suomalaisten osakesalkuissa oli keskimäärin kolme osaketta ja rahastoihin sijoittaneilla kahta rahastoa. Tutkijat huomasivat, että lähes puolet rahastosalkkujen sisällöstä oli niin sanotuissa rahastojen rahastoissa, joista maksettavat hallinnointipalkkiot saattavat nousta korkeiksi. Huomionarvoista oli, että korkeammin kouluttautuneet ja erityisesti talousasioita opiskelleet sijoittavat todennäköisemmin indeksirahastoihin.

Tutkimus aloitettiin kurssilla, jossa tutkielman tekijä toimi opettajana Seinäjoen kansalaisopiston Sijoittamisen perusteet -kurssilla. Kurssille sai ilmoittautua kuka tahansa tiedoista ja taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Tavoitteena kurssille oli saada sijoittamista aloittelevia tai jo hiukan sijoittamista harrastaneita osallistujia. Kurssin avulla saatiin koottua sopiva otanta tutkimusta varten. Kurssin alussa jokaiselle osallistujalle teetettiin kysely lomakkeen avulla, ja seitsemän haastateltiin henkilökohtaisesti. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jossa osallisena on 18 henkilöä.

Tutkielman tavoitteena oli selvittää kurssilaisten taloudellinen lukutaito sekä onko sijoittamisen kurssille vapaaehtoisesti osallistuvien taloudellinen lukutaito parempi kuin Suomessa keskimäärin. Tavoitteena oli kartoittaa piensijoittajan haasteita ja ongelmia sijoittamisen aloittamisessa. Kurssin tavoitteena oli selvittää, mitkä tekijät sijoittajia

arveluttavat ja mitkä ovat suurimmat kompastuskivet sijoittamisen aloittamisessa. Tutkielmassa etsittiin syitä, miksi sijoittamisen aloittaminen on viivästynyt, miksi suurin osa suomalaisten varallisuudesta edelleen on tileillä, vaikka talletuskorkoa ei tällä hetkellä saa. Kurssin avulla pystyttiin hiukan havainnoimaan kurssilaisten henkilökohtaista oppimista, onko tilanne muuttunut verrattaessa lähtötilannetta lopputilanteeseen. Tutkimuksessa havainnoitiin myös, minkä tyyppinen ihminen iältään ja sukupuoleltaan sekä mahdollisesti varallisuudeltaan osallistuu sijoittamisen peruskurssille.

Taloudellinen lukutaito tutkimusaiheena on hyvin mielenkiintoinen. Aikaisemmissa tutkimuksissa on noussut esiin havaintoja, että taloudellisella lukutaidolla on suora yhteys taloudelliseen käyttäytymiseen, kun taas talousopetuksen vaikutukset taloudelliseen käyttäytymiseen vaikuttavat olevan melko vähäiset. Myös talousopetuksen vapaaehtoisuudella vaikuttaa olevan jonkin verran merkitystä tiedon omaksumiseen ja siirtämisestä käytäntöön.

Tutkielma koostuu teoreettisesta ja empiirisestä osasta. Teoriaosuudessa käsitellään taloudellista lukutaitoa, sen merkitystä ja aikaisempia tutkimuksia. Teoriaosuudessa käydään myös läpi talousopetuksen haasteita ja sen vaikutusta sekä sijoitusosaamisen merkitystä arjessa ja sen vaikutusta oman talouden hallintaan. Lisäksi avataan Sijoittamisen perusteet -kurssin sisältöä. Empiirisessä osassa kartoitetaan kurssilaisten taloudellista lukutaitoa ja haetaan suurimpia syitä siihen, miksi he eivät ole aloittaneet sijoittamista, vaikka se on kiinnostanut. Lisäksi verrataan tästä tutkimuksesta saatuja tuloksia Suomessa aiemmin tehtyyn tutkimukseen taloudellisesta lukutaidosta.

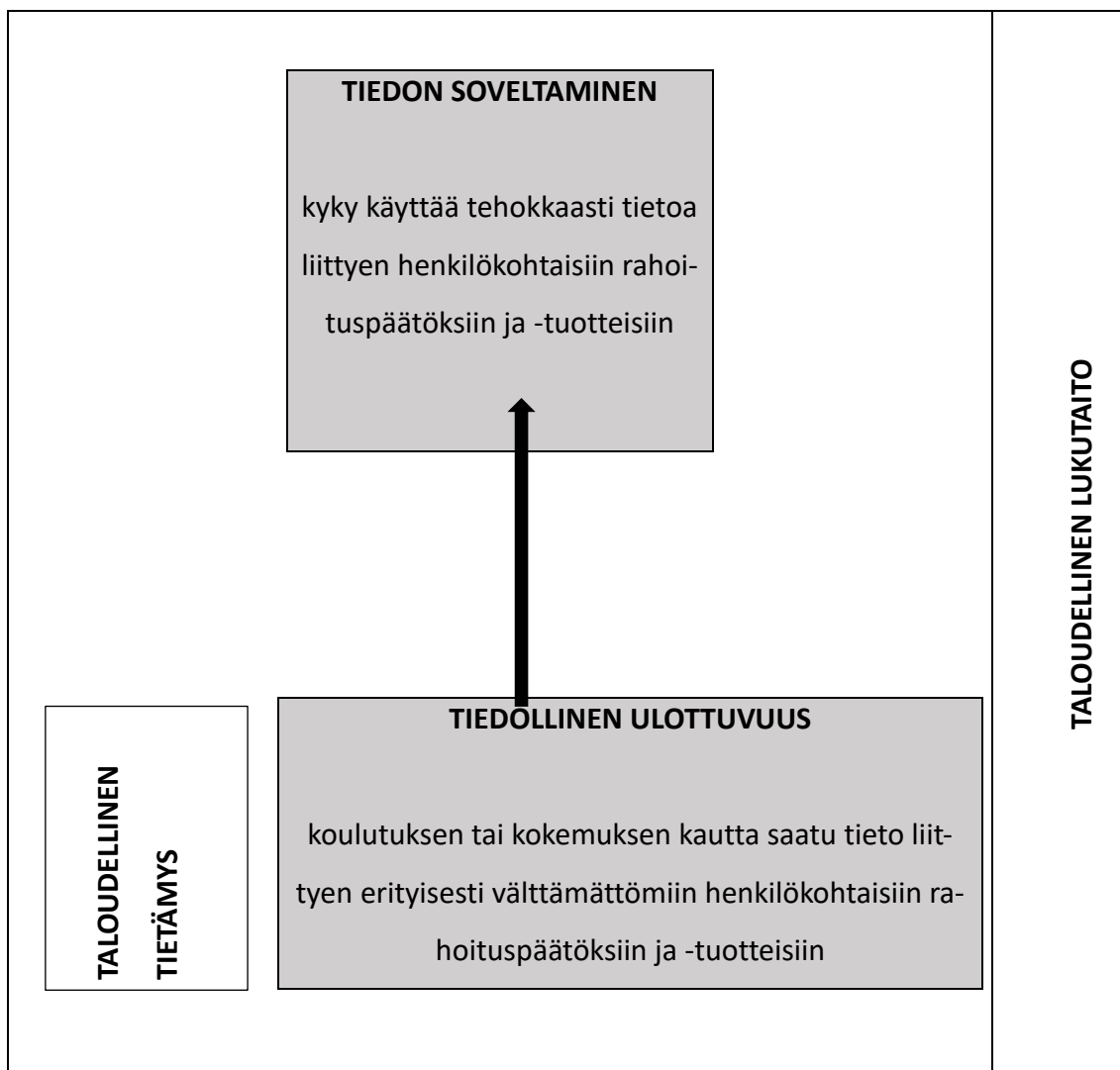
Vaikka tässä tutkimuksessa käytetty otanta on hyvin pieni ja suppea, voi tutkimuksesta olla hyötyä niin taloudellisesta lukutaidosta, talousopetuksesta ja sijoittamisen ongelmista kiinnostuneelle.

1 Sijoitusosaamisen merkitys talouden hallinnassa

1.1 Taloudellisen lukutaidon määritelmä

INFE:n (International Network on Financial Education) määritelmän mukaan taloudellisella lukutaidolla tarkoitetaan tietoisuuden, tiedon, taidon, asenteiden ja käyttäytymisen yhdistelmää, jota tarvitaan rationaalisten taloudellisten päätösten tekemiseksi. Taloudellinen lukutaito on kyvykkyyttä ymmärtää ja analysoida oman talouden ja yleisen tason taloudellisia asioita tehokkaasti (Atkinsson & Messy, 2011; Kalmi, 2013, s. 150; Finke, Howe & Huston, 2011, s. 6). Remund (2010, s. 279) määrittelee taloudellisen lukutaidon laajasti: taloudellinen lukutaito tarkoittaa sitä, miten yksilö ymmärtää talouden pääkäsitteitä ja kykenee hoitamaan henkilökohtaisia talousasioitaan sopivalla tavalla lyhyellä aikavälillä, kykenee keskustelemaan talouskäsitteistä sekä kykenee tekemään pitkän aikavälin suunnittelua ottaen huomioon erilaiset elämäntapahtumat sekä muutokset markkinatilanteessa. Taloudelliseksi lukutaidoksi voidaan myös määritellä kyky ymmärtää eri sijoitusvaihtoehtojen tuotot ja riskit (Maunu & Tenhunen 2010, s. 18).

Huston (2010, s. 307) korostaa artikkelissaan, että taloudellinen tietämys ei ole sama asia kuin taloudellinen lukutaito, vaan osa sitä. Hän painottaa, että mitattaessa taloudellista lukutaitoa on tärkeää mitata tiedon määrää, mutta myös sitä, pystyykö yksilö soveltaamaan omaavaansa tietoa käytäntöön.

Kuva 1. Taloudellinen lukutaito -käsite (Huston 2010, s. 307).

Englanninkielessä lukutaito jaetaan vielä kahteen käsitteeseen: economic literacy ja financial literacy, joista ensimmäinen viittaa kyvykkyyteen analysoida taloudellisia asioita ja jälkimmäinen taas viittaa kykyyn ymmärtää ja hoitaa omaan taloudenpitoon liittyviä asioita (Kalmi 2013, s. 150).

Atkinsonin ja Messyn (2012, s. 9, 27, 37, 39) mukaan taloudelliseen lukutaitoon sisältää kolme osa-alueita: tietämys, asenne ja käyttäytyminen. Jos yksilö suhtautuu negatiivisesti tulevaisuuteen suuntautuvassa säästämisessä, on hyvin epätodennäköistä, että hän aloittaa säästämään. Samoin jos yksilö priorisoi lyhytaikaisia mielihalujaan on

harvinaisempaa, että hän kerää itselleen varakassaa yllättäviä menoja varten tai tekee pitkän aikavälin taloudellisia suunnitelmia. Hyvään taloudelliseen käyttäytymiseen liittyy muun muassa kyky tasapainottaa tulot ja menot sekä ymmärrys välttää luottokortin käyttöä välttämättömyyksiin, kuten ruokaan tai hyödykkeisiin. Kalmin ja Ruuskasen (2016, s. 13) tutkimuksen mukaan asenteet korreloivat talouskäyttäytymisen kanssa jopa enemmän kuin taloudellinen tietämys.

1.2 Taloudellisen lukutaidon merkitys

Taloudellisten resurssien hyödyntäminen tehokkaasti edellyttää käsitteiden ja terminologian ymmärtämistä (Finke, Howe & Huston, 2011, s. 2). Kotitalouksilla on nykyään enemmän vastuuta omista taloudellisista valinnoistaan, kuten lainaaminen, säästäminen ja sijoittaminen. Lusardi & Mitchell (2014, s. 6) määrittelevät taloudellisen lukutaidon kuluttajan kyvyksi käsitellä taloudellista tietoa ja tehdä sen pohjalta päätöksiä liittyen oman taloutensa suunnitteluun, varallisuutensa kartuttamiseen, velkaantumiseen sekä eläkkeeseen. He nostavat esiin tutkimuksen, jonka mukaan taloudellinen tietämys voidaan luokitella sijoitukseksi inhimilliseen pääomaan. (Lusardi, 2008, s. 16) painottaa taitoa lukea ja kirjoittaa taloustietoisesti. Esimerkiksi lainaa ottaessaan kuluttajan täytyy tiedostaa erilaiset lyhennystavat ja lainojen ehdot. Rahoitusmarkkinat monimutkaistuvat ja erilaisten sijoitustuotteiden valikoima kasvaa. Yksilöllä on entistä suurempi vastuu omasta taloudestaan. Kuluttajan tekemät valinnat vaikuttavat merkittävästi niin yksilön omaan elämään kuin koko yhteiskuntaan (Jappelli, 2010, s. 3). Lusardi (2015, s. 260–261) pohtii artikkelissaan, omaavatko yksilöt edes perustason taloudelliset taidot, joita nykyaikana tarvitaan päätöksentekoon.

Nykyään on haastavaa toimia tehokkaasti omaan talouteensa liittyvissä toimissa omaamatta taloudellista lukutaitoa (Lusardi, 2008, s. 15–16). Hyvä taloudellinen lukutaito liittyy positiivisesti hyvään taloudelliseen käyttäytymiseen. Useat tutkimukset osoittavat, että alhainen taloudellisen lukutaidon taso on yhteydessä heikkoon riskin hajauttamiseen, epäedulliseen portfolioallokointiin ja alhaiseen säästämistasoon (Atkinsson ja Messy, 2012, s. 36; Jappelli, 2010, s. 3).

Taloudellisella lukutaidolla on merkitystä koko elämänkaaren ajan. Eteenpäin katsovalla suunnittelulla on merkitystä, jos haluaa taata tasaisen kulutusmahdollisuuden myös tulevaisuudessa. Yksilön täytyy ottaa näkemystä esimerkiksi korkotasoon, mahdolliseen tulotason muuttumiseen, pääoman tuottoon ja lainamahdollisuuksiin (Lusardi & Mitchell, 2014, s. 7). Lusardi ja Mitchell (2011, s. 14) havaitsivat, että eläkeaikaa suunnitteleilla oli kolme kertaa enemmän varallisuutta kuin niillä, jotka eivät suunnitelleet. Samansuuntaisia tutkimustuloksia on saavutettu myös muissa tutkimuksissa. Jappelli ja Padula (2013, s. 2780) osoittavat, että taloudellisen lukutaidon ja varallisuuden yhteys on selkeä. Taloudellinen lukutaito vaikuttaa myös siihen, miten todennäköisesti sijoittaa ja suunnittelee omaa eläkeikaansa. He nostavat esiin, että korkean sosiaaliturvan maissa kannusteet säästämiseen ja varallisuuden kartuttamiseen ovat heikommat ja täten taloudelliseen lukutaitoon panostaminen vähäisempää.

Suomen Pankin Taloudellinen lukutaito 2020-luvulla e-kirjasessa (2018, s. 5-9) Juha Pantzar Takuusäätiöstä valottaa, että Suomessa oli vuonna 2018 enemmän talousongelmaisia kotitalouksia kuin koskaan aikaisemmin. Tarkan lukumäärän määrittäminen on hankalaa. Noin 10 %:lla Suomen aikuisväestöstä on maksuhäiriömerkintä, ja todellisissa talousongelmissa olevien joukko on todennäköisesti vielä suurempi. Myös Kalmi ja Ruuskanen (2016, s. 15) mainitsevat artikkelissaan, että osalle suomalaisista taloudellinen osaaminen aiheuttaa haasteita ja tämä näkyy juuri esimerkiksi kasvavina maksuhäiriömerkintöinä. Pantzar painottaa, että korjattavaa riittää, mutta vielä tärkeämpää hänen mukaansa olisi tärkeää estää kuluttajia alun alkaen toimimasta itselleen haitallisella tavalla. Yksi keino on auttaa ymmärtämään talouden toimintaa ja omaa taloudellista käyttäytymistään. Mitä rajallisemmat ovat yksilön käytettävissä olevat resurssit, sitä paremmat talouslukutaidot pitäisi olla. Takuusäätiön tilastojen mukaan syitä talousongelmiin ovat puutteet taloudenhallinnassa ja osaamattomuus talousasioissa. Tästä syystä Pantzar ei kannusta talousopetuksen vastuun siirtämistä pelkästään kotitalouksille. Koulujen ongelmana talousopetuksessa hän pitää ajan puutetta, opetussuunnitelmassa ei ole riittävästi tilaa talouslukutaitojen opettamiseen.

1.3 Aikaisemmat tutkimukset

Kansainvälisesti taloudellista lukutaitoa on tutkittu muun muassa Organization for Economic Co-operation and Developmentin (OECD) toimesta. Suomessa ensimmäinen kansainvälisesti vertailukelpoinen aineisto koottiin vuonna 2014 OECD:n viitekehyksen pohjalta käyttämällä taloudellisen lukutaidon laajempaa mittaustapaa. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Vaasan yliopiston ja Tampereen yliopiston kesken (Kalmi & Ruuskanen, 2016). Tutkimuksen yhteenvetona voidaan todeta, että riskiryhmänä taloudellisen lukutaidon osalta näyttävät nuoret, pienituloiset ja työttömät sekä naiset. Erityisesti vahvoja ryhmiä ovat suurituloiset, yliopistokoulutetut sekä miehet ja yrittäjät (Kalmi & Ruuskanen, 2016, s. 16). Nämä tulokset ovat hyvin linjassa kansainvälisten tulosten kanssa: aiemmin tehtyjen tutkimusten perusteella voidaan yleistää, että useimmissa maissa miehillä on huomattavasti parempi taloudellisen lukutaidon taso kuin naisilla (OECD, 2017, s. 8; Atkinsson & Messy, 2012, s. 43). Naiset myös sijoittavat vähemmän kuin miehet. Kalmi ja Ruuskanen (2014) pohtivat käsikirjoituksessaan, että tähän voisi olettaa olevan syynä perinteiset sukupuoliroolit, joiden vuoksi ajatellaan, että miehet huolehtivat toimeentulosta sekä taloudellisista päätöksistä. Tästä voisi jatkaa päätelmään, että eroja taloudellisessa lukutaidossa sukupuolten välillä voidaan merkittävästi pienentää sukupuolten välisellä tasa-arvolla. Voitaisiin myös tehdä oletuksia, että sukupuolten väliset erot ovat pienempiä nuoremmilla sukupolvilla sekä myös korkeasti koulutettujen välillä. Suomessa tehty kansallinen tutkimus kuitenkin osoittaa (Kalmi & Ruuskanen 2016), että erot eivät ole pienempiä nuorten keskuudessa, korkeasti koulutettujen tai pääkaupunkiseudulla asuvien kesken. Sukupuolen vaikutus taloudelliseen lukutaitoon häviää, kun otetaan huomioon tulot ja varallisuus.

Kalmin ja Ruuskasen (2016) tutkimuksessa korostuu, kuten muissa kansainvälisissäkin vastaavissa tutkimuksissa, että sukupuolten väliset erot taloudellisessa lukutaidossa ovat merkittävät. Tutkimustulokset ovat osin ristiriitaisiakin: naisilla ongelmia taloudellisessa tietämyksessä on 36 %:lla, kun miehillä vastaava luku on 19 %. Talouskäyttäytymisessä ero on paljon pienempi ja päinvastainen: naisilla talouskäyttäytymiseen liittyviä

ongelmia on 31 %:lla, miehillä vastaava luku on 34 %. Lusardin ja Mitchellin (2011, s. 10) tutkimuksessa nousi esiin huomio, että naiset vastaavat talouskysymyksiin useammin väärin kuin miehet, mutta he myös vastaavat useammin, että eivät tiedä oikeaa vastausta. Kansainvälisesti verrattuna suomalaisten taloudellinen lukutaito on kuitenkin korkealla tasolla (Kalmi ja Ruuskanen, 2016, s. 16). Atkinssonin ja Messyn (2012, s. 45) tutkimuksen mukaan naiset saivat kuitenkin korkeampia pisteitä asenteistaan säästämistä kohtaan: naiset suhtautuvat myönteisemmin varsinkin pitkäaikaiseen, tulevaisuuteen kohdistuvaan säästämiseen.

Lusardi ja Mitchell (2008) havaitsivat tutkimuksessaan, että alhainen taloudellinen lukutaito on Yhdysvalloissa hyvin yleistä naisten, vanhusten ja alhaisen koulutustason omaavien keskuudessa siitä huolimatta, että tutkimuksen kysymykset koskivat hyvin peruskäsitteitä ja vastaajat olivat yli 50-vuotiaita. Monella vastaajilla oli käyttötilit, luottokortteja sekä yksi tai useampi laina. Vastaavia tuloksia on saatu myös muista tutkimuksista Euroopassa ja ympäri maailman (Hilgert, Hogarth & Beverly, 2003; OECD, 2005; Christelis, Jappelli & Padula, 2010).

lääkkäämmät vastaajat kokivat talousosaamisensa keskimääräistä paremmaksi, vaikka todellisuudessa asia on päinvastoin (Lusardi ja Mitchell 2011, s. 11–12). Myös Atkinsson ja Messy (2012, s. 46) havaitsivat tutkimuksessaan iän vaikutuksen taloudelliseen tietämykseen: parhaimmat pisteet saivat keskimäärin 30–60-vuotiaat, sitä nuoremmat ja vanhemmat saivat pisteitä heikommin. Syyksi he arvelevat esimerkiksi nopeasti muuttuvia rahoitusmarkkinoita, jossa on hankala pysyä perässä, sekä alati muuttuvaa teknologiaa. Myös kognitiivisten taitojen heikkeneminen voi vaikeuttaa uuden tiedon omaksumista.

Aiemmin tehtyjen tutkimusten mukaan ihmiset eivät varaudu eläkeikaan tarpeeksi ajoissa eivätkä riittävän hyvin. Tämän perustellaan johtuvan kuluttajien heikosta itsekontrollista, kuluttajien heikkoudesta ymmärtää taloudellisia käsitteitä sekä heidän epärationaalisista valinnoistaan koskien taloudellisia päätöksiä. (Maunu & Tenhunen, 2010). Taloudellisen lukutaidon merkitystä korostavat myös Lusardi ja Mitchell (2007, s. 12).

Heidän mukaansa ihmiset, joilla on parempi taloudellinen lukutaito, suunnittelevat talouttaan pidemmälle ja enemmän kuin henkilöt, joilla taloudellinen lukutaito on heikompaa. Taloudellinen lukutaito korreloituu myös varallisuuden kanssa: hyvä taloudellinen lukutaito vaikuttaa positiivisesti varallisuuden määrään. Myös Kalmi ja Ruuskanen (2016) havaitsivat tutkimuksessaan, että korkealla tulotasolla ja korkealla koulutuksella on yhteys hyvään taloudelliseen lukutaitoon.

OECD:n G20 maille vuonna 2017 teettämän taloudellisen lukutaitoa mittaavan tutkimuksen mukaan jopa perustason taloudellinen tietämys on hyvin monella puutteellinen. Alle puolet (48 %) vastasi oikein 70 %:n tutkimuksessa esitettyihin taloudellista lukutaitoa koskeviin kysymyksiin (OECD, 2017, s. 7). Lusardi, van Rooij & Alessie (2011, s. 450) tekivät tutkimuksessaan huomion, että yllättävän moni vastaajista ei ymmärrä osakkeiden ja joukkolainojen eroa, joukkolainojen ja korkomuutosten yhteyttä sekä riskin muodostumisen peruseriaatteita. Alhaisen lukutaidon vastaajat luottavat pääasiassa perheen ja ystävien neuvoihin tehdessään päätöksiä omista raha-asioistaan. Monet kotitaloudet jättäytyvät pois osakemarkkinoilta, koska heillä ei ole tarpeeksi tietoa osakkeista, miten osakemarkkinat toimivat ja miten osakkeet hinnoitellaan.

1.4 Taloudellisen lukutaidon mittaaminen ja tulkinta

Taloudellisen lukutaidon mittaaminen on melko hankalaa. On hankala tutkia, kuinka ihmiset prosessoivat taloudellista informaatiota ja tekevät päätöksiä omasta taloudestaan (Lusardi & Mitchell, 2011, s. 498). Huston (2010, s. 305) otti tutkimuksessaan kantaa taloudellisen lukutaidon vakioimuotoisen mittaamisen kehittämiseksi. Haasteeksi muodostuu ensinnäkin varsinaisen määritelmän muodostaminen taloudelliselle lukutaidolle. Toinen haaste on kokonaisvaltaisten kysymysten puuttuminen taloudellisen lukutaidon mittaamiseksi ja vertailemiseksi. Kolmanneksi haasteeksi hän nostaa esiin ohjauksen puutteen tuloksia tulkittaessa ja tästä johtuvan tulosten epäselvyyden.

Lusardi ja Mitchell (2011, s. 3) määrittivät kolme taloudellista osa-aluetta, joista kuluttajalla tulisi olla tietämystä tehdessään kotitaloutensa taloudellisia päätöksiä:

korkotason ymmärtäminen, inflaation ymmärtäminen ja riskin hajauttamisen ymmärtäminen. He määrittivät näihin osa-alueisiin helpot ja yksinkertaiset kysymykset. Näitä kolmea kysymystä käytetään nykyään vertailukelpoisina kysymyksinä, kun mitataan taloudellista lukutaitoa. Ensimmäisessä kysymyksessä mitataan vastaajan taitoa tehdä yksinkertaisia korkoon liittyviä laskutoimituksia. Toisessa kysymyksessä mitataan vastaajan kykyä ymmärtää inflaatiota. Kolmannessa kysymyksessä on kyse riskinhajauttamisen ymmärtämisessä. Lusardi ja Mitchell (2011, s.499; Lusardi 2015, s. 262) ovat kehittäneet vakimuotoiset kysymykset näiden käsitteiden ympärille ja käyttäneet niitä tutkimuksiinsa eri puolilla maailmaa. Myös Suomessa tehty tutkimus pohjautuu samojen käsitteiden ja kysymysten ympärille. Näillä kysymyksillä pyritään mittaamaan taloudellisen tietämyksen tasoa sekä erottamaan toisistaan taloudellisen tietämyksen eri asteet.

Lusardi ja Mitchell (2011, s. 2–3, 499; 2014, s. 10; Lusardi, 2015, s. 262) muodostivat kysymykset neljän periaatteen pohjalta. Kysymysten tulee olla yksinkertaisia, relevantteja, lyhyitä ja tarpeeksi monimuotoisia, että niillä pystytään tehdä eroja vastaajien keskuudessa. Tavoitteena on mitata ymmärrystä talouden peruskäsitteistä, jotka liittyvät jokapäiväiseen elämään. Mahdollistaakseen tietoa tuovan ja vertailukelpoisen tutkimuksen kysymyksiä ei saa olla liikaa. Kysymysten tulee kuitenkin olla sellaisia, että erot vastaajien välillä tulevat ilmi. Aineiston keruun tulee olla helppo toteuttaa kasvotusten tai puhelimitse, joten kysymykset eivät voi sisältää vaikeita laskutehtäviä.

Näiden periaatteiden pohjalta kehitettiin kolme kysymystä:

1. Oletetaan, että sinulla on 100 dollaria säästötilillä ja korkotaso on 2 % vuodessa. Kuinka paljon sinulla on tilillä viiden vuoden kuluttua, jos jätät rahan kasvamaan korkoa? (Vastausvaihtoehdot: **enemmän kuin 102 dollaria**, vähemmän kun 102 dollaria, en tiedä ja kieltäydyn vastaamasta)
2. Kuvittele, että säästötilisi korkotaso on 1 % vuodessa ja inflaatio on 2 % vuodessa. Voisitko ostaa yhden vuoden jälkeen (Vastausvaihtoehdot: enemmän

kuin ennen, tasan saman verran kuin ennen vai **vähemmän kuin tilillä olevilla rahoilla saa tänään**, en tiedä ja kieltäydyn vastaamasta)

3. Onko seuraava väittämä totta vai väärin? ”Yhden yrityksen osakkeen ostaminen tarjoaa yleensä riskittömämmän tuoton kuin osakesijoitusrahasto.” (Vastausvaihtoehdot: totta, **väärin**, en tiedä ja kieltäydyn vastaamasta)

Van Rooij, Lusardi ja Alessie (2011, s. 452) tutkivat tutkimuksessaan lisäksi ymmärrystä korkoa korolle -periaatteesta, rahan aika-arvosta sekä raihailluusiosta. Kysymykset pohjautuvat talouden perustoimintoihin, kuten taloussuunnitteluun ja talouden jokapäiväiseen päätöksentekoon.

Vaativampaa taloudellista lukutaitoa mitattiin monimutkaisemmilla kysymyksillä. Niiden avulla mitattiin kehittyneemmän taloudellisen lukutaidon yhteyttä sijoittamiseen ja portfolioon. Nämä kysymykset suunniteltiin arvioimaan tietotasoä koskien eri omaisuuslajaja, kuten osakkeita, joukkolainoja sekä sijoitusrahastoja ja näiden omaisuuslajien riskiä ja tuotto-odotusta. Kysymyksillä tavoiteltiin myös tietoa siitä, miten vastaaja ymmärtää osakemarkkinoiden toiminnan. Tarkoituksena oli mitata, kuinka hyvin vastaajat ymmärtävät riskin hajuttamisen, sijoitusrahastojen toimintaperiaatteen sekä joukkolainojen ja korkotason yhteyden (Van Rooij ym. 2011, s. 453–455). Tällaisia kehittyneen taloudellisen lukutaidon kysymyksiä ovat esimerkiksi:

1. Mikä seuraavista väittämistä pitää paikkansa?
 - i) jos sijoitat sijoitusrahastoon, et pysty lunastamaan varoja ensimmäisen vuoden aikana;
 - ii) **Sijoitusrahasto voi sijoittaa varansa useaan eri omaisuuslajiin, kuten osakkeisiin ja joukkolainoihin**
 - iii) Sijoitusrahasto maksaa ennalta sovittua tuottoa, mikä perustuu rahaston aikaisempaan menestymiseen
 - iv) Ei mikään yllä olevista

- v) en tiedä
- vi) kieltäydyn vastaamasta

2. Mikä seuraavista väittämistä pitää paikkansa? Jos ostat yrityksen B joukkolainan,

- i) Omistat osan yrityksestä B
- ii) Olet lainannut rahaa yritykselle B**
- iii) Olet vastuussa yrityksen B veloista
- iv) Ei mikään yllä olevista
- v) en tiedä
- vi) kieltäydyn vastaamasta

3. Pitkällä aikavälillä (10–20 vuotta), millä omaisuuslajilla yleensä on paras tuotto?

- i) Säästötili
- ii) Joukkolainat
- iii) osakkeet**
- iv) En tiedä
- v) kieltäydyn vastaamasta

Muut kehittyneen lukutaidon kysymykset käsittelivät muun muassa osakemarkkinoiden toimintaa, sijoitusinstrumenttien arvovaihtelua, riskin hajauttamista, osakkeiden riskisyyttä (ovatko osakkeet tavallisesti riskisempiä kuin joukkolainat) sekä korkotason ja joukkolainan arvon yhteyttä (kun yleinen korkotaso nousee/laskee, mitä tapahtuu joukkolainan arvolle). Van Rooij ja muut (2011, s. 454) käyttivät tutkimuksessaan erilaisia kysymyksenasetteluja, joka paljasti sen, että kysymyksen muodolla oli suuri merkitys vastauksen oikeellisuudelle. Tästä voidaan päätellä myös sitä, että vastaajat eivät usein ymmärrä kysymystä tai ymmärrä jotain kysymyksen sisältämää käsitettä, ja täten arvaavat oikean vastauksen. Kehittyneen lukutaidon kysymyksiä käytettiin myös tässä tutkimuksessa käsiteltävän tutkimuksen kyselylomakkeessa.

2 Talousopetus

2.1 Talousopetuksen merkitys

Kaiser ja Menkhoff ovat tehneet tutkimuksessaan havaintoja, että talousopetus vaikuttaa merkittävästi taloudelliseen käyttäytymiseen ja vielä suuremmassa määrin taloudelliseen lukutaitoon (2017, s. 3). Heidän mukaansa talousopetus on tehokkaimmillaan ajoitettuna oikeaan hetkeen, kun päätöksenteot ovat ajankohtaisia ja osallistujat pystyvät hyödyntämään oppejaan konkreettisesti omaan tilanteeseensa. He huomauttavat myös, että lainakäyttämiseen on hankalampi vaikuttaa kuin säästämiseen. Matalan tulotason kotitaloudet ovat vähemmän kiinnostuneita vapaaehtoisesta talousopetuksesta kuin ylemmän tulotason taloudet. Fernandez ja muut (2014, s. 3) vahvistavat artikkelissaan, että talousopetuksen vaikutukset ovat heikommat alhaisen tulotason tutkittavilla. Kaiser ja Menkhoff nostavat tutkimuksestaan esiin myös muita pääkohtia, kuten että talousopetuksen vaikutukset riippuvat kohderyhmästä. Vaikutukset alhaisen tulotason talouksiin ovat heikommat kuin korkeamman tulotason talouksiin, joka saattaa kertoa myös siitä, että talousopetuksen laadulla merkitystä. On huomattu myös hankaluuksia vaikuttaa talouskäyttämiseen tulotason kasvaessa. Tämä saattaa johtua siitä, että taloudellinen lukutaito on jo hyvällä tasolla ja vapaaehtoisen talousopetuksen hyödyt koetaan pieneksi. Talousopetuksen menestyminen riippuu siitä, minkälaista taloudellista käyttäytymistä tavoitellaan. Tutkimuksen mukaan vaikuttaa siltä, että perinteisellä talousopetuksella lainakäyttämiseen on vaikeampi vaikuttaa kuin säästämiseen. Opetuksen intensiivisyys tukee oppimista. Opetuksen tuntimäärällä sekä jatkuvuudella on positiivinen vaikutus oppimiseen. Myös opetuksen aikakehyksellä saattaa olla vaikutusta oppimiseen. Opetuksen määrällä on vaikutusta taloudelliseen lukutaitoon sekä taloudelliseen käyttäytymiseen. Talousopetuksen pääpiirteillä on merkitystä. Pakollisella talousopetuksella on heikommat vaikutukset kuin silloin, kun oppiminen perustuu vapaaehtoisuuteen (Kaiser & Menkhoff, 2017, s. 3–4, 12, 21, 33). Tässä tutkielmassa toteutettava sijoittamisen kurssi järjestettiin kahden päivän intensiivikurssina: molempina päivinä opetusta oli kolme tuntia, yhteensä kuusi oppituntia. Kaiserin ja Menkhoffin tutkimuksessa huomioon otetut talousopetustilanteet tarjosivat yli 70 %: tapauksista opintoja yhden päivän

verran. Tutkielman kurssille osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen, joka tutkimusten mukaan parantaa osallistujien oppimista. Lisäksi kurssi järjestetään muulla tavalla kuin perinteisen kouluinstituution kautta, joka saattaa myös vaikuttaa positiivisesti talousopetuksen hyötyyn osallistujille.

Tutkimuksessa havaittiin myös useita talousopetuksen pääpiirteitä, joilla ei vastoin odotuksia ole systemaattisia vaikutuksia talouskäyttäytymiseen. Näitä ovat muun muassa tutkimukseen osallistuvien ikä ja sukupuoli, talousopetuksen paikka tai muu kanava, mitä kautta talousopetus järjestetään. Helposti ajatellaan, että oppiminen on helpompaa nuorille ihmisille ja nuoret ovat avoimempia uusille asioille, mutta tutkimusten mukaan taloudellinen lukutaito on heikkoa erityisesti nuorten keskuudessa (Kaiser & Menkhoff, 2017, s. 4, 21). Yksilöt ovat valmiita panostamaan taloudelliseen lukutaitoon siinä määrin, kun opiskeluun käytetty aika ja raha kohtaavat siitä saadun hyödyn (Lusardi & Mitchell, 2014). Hyödyn määrittäminen on tietenkin hankalaa, ja vaihtelee yksilöiden välillä.

Juha Pantzar nostaa esiin muissakin tutkimuksissa esiin nousseita epäkohtia: vastoin odotuksia, hyvä taloudellinen lukutaito ei takaa hyvää taloudellista käyttäytymistä. Ihminen ei aina toimi päätöksissään pelkästään rationaalisesti (Suomen Pankki, 2018, s. 9).

2.2 Talousopetuksen haasteet

Kaiser ja Menkhoff nostavatkin esiin kaksi tärkeää kysymystä: miten talousopetuksesta saataisiin tehokkaampaa ja miten talousopetuksen piiriin saataisiin ne henkilöt, jotka eivät osallistu vapaaehtoisesti? Alemman tulotason kotitaloudet saattaisivat hyötyä talousopetuksesta kaikkein eniten. Lusardin, Michaudin ja Mitchellin tutkimuksen mukaan (2011) tarjoamalla taloudellista tietämystä kaikkein vähiten kouluttautuneiden keskuudessa, lisäsi heidän taloudellista hyvinvointiaan peräti 82 % alkuperäisestä. Tutkimus myös tukee oletusta, että taloudellisen tietämyksen erot miesten ja naisten välillä taloudellisessa lukutaidossa ovat merkittäviä. Naiset hyötyisivät kuitenkin taloudellisesta

osaamisesta, koska yksi yksinelävien ryhmä on leskinaiset. Leskinaisten osuus on suurempi kuin leskimiesten. Jos puoliso on tavannut hoitaa kotitalouden taloutta koskevat päätökset, on lesken hankala puolison kuoleman jälkeen ottaa vastuuta näistä asioista.

Jappelin ja Padulan (2013) mukaan taloudellinen lukutaito ja varallisuus korreloivat hyvin voimakkaasti keskenään: molemmat kasvavat ennen eläkeikää, mutta alkavat vähentyä eläkkeelle jäämisen jälkeen. He uskovat myös, että korkean sosiaaliturvan maissa motivaatio säästämiseen ja varallisuuden kasvattamiseen on heikompi, samoin myös taloudelliseen lukutaitoon panostaminen.

Meier ja Sprenger (2010, s. 1–3, 6) pohtivat artikkelissaan, miksi yksilöt eivät panosta talousosaamiseensa, vaikka sen hyödyt omassa taloudenhallinnassa ja taloudellisessa hyvinvoinnissa ovat niin selvät. Tutkimuksessaan he huomasivat, että kärsimättömät yksilöt olivat valmiita panostamaan talousosaamiseensa vähemmän kuin kärsivälliset yksilöt, vaikka kärsimättömätkin olisivat tietoisia talousosaamisen hyödyistä. Aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että kärsivällisillä yksilöillä on paremmat taloudelliset lähtökohdat, koska he muun muassa käyttävät enemmän aikaa hyvän työpaikan saamiseen, saavat korkeampaa palkkaa, osallistuvat hyvinvointiohjelmiin ennakoivasti eivätkä laiminlyö lainojaan. Kärsivälliset yksilöt ovat tutkimusten mukaan iäkkäämpiä ja varakkaampia sekä korkeammin koulutettuja. Usein myös naiset ovat kärsivällisempiä kuin miehet. Paremman talousosaamisen yksilöt myös muun muassa tekevät parempia sijoituspäätöksiä, kärsivät harvemmin sijoitustappioita ja saavat luottopäätöksensä paremmilla ehdoilla.

2.3 Talousopetuksen vaikutus taloudelliseen lukutaitoon

Tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että taloudellinen tietämys korreloi suoraan taloudelliseen käyttäytymiseen (Hilgert, Hogarth & Beverly, 2003, s. 311). Mandell ja Klein (2009, s. 4) tekivät kuitenkin tutkimuksessaan havainnon, että lukiossa talous- ja rahanhallinnan kurssille osallistuneet oppilaat eivät omanneet parempaa taloudellista lukutaitoa kuin ne, jotka eivät kurssille osallistuneet. Mandell ja Klein (2007) havaitsivat aiemmassa tutkimuksessaan yhteyden oppilaiden motivaatiolla ja hyvällä taloudellisella lukutaidolla.

Tämä viittaisi siihen, että motivoituneet aikuiset hyötyisivät kohdennetusta talousopetuksesta.

Davies ja Mangan (2008, s. 711–717) halusivat selvittää, minkälaisia vaikeuksia oppilaat kohtaavat oppiakseen. He tutkivat sitä, missä menee oppimisen kynnykset: missä vaiheessa saavutetaan taso, että opittua tietoa osataan soveltaa käytäntöön. Tulokset eivät ole kovin mairittelevia: he tekivät useita huomiota, että vaikka oppilaat suorittivat talousteen liittyviä opintojaksoja ja läpäisivät kurssin, tiedon käyttäminen saattoi silti olla hyvin suppeaa. He huomasivat, että oppilailla saattaa olla vaikeuksia yhdistää uutta tietoa jo aiemmin opittuun. Jotta tiedon pystyy todella sisäistämään ja oppimaan, täytyy sitä työstää uudelleen kerraten.

3 Kurssin runko

3.1 Sijoittamisen aloittaminen

Kurssin sisältö on jaettu viiteen eri aihealueeseen, joiden mukaan kurssi etenee. Kurssimateriaali löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 3. Ensimmäisenä käydään läpi mitä sijoittaminen tarkoittaa ja miksi kannattaa sijoittaa. Kartoitetaan oma sijoituspääoma, onko tarkoituksena tehdä kertasijoituksia vai kartoittaa säästöjä kuukausittain tietyllä summalla. Varakassana tilivaroina suositellaan noin kahden kuukauden nettotulojen verran. Jos säästöjä ei ole vielä lainkaan, varakassa kannattaa kartuttaa ensimmäisenä. Usein tässä kohtaa on hyvä päivittää myös oma budjetti, kirjata ylös oman talouden tulot ja menot. Sijoitusajalla on merkittävä rooli sijoittamisessa: mitä pidempi sijoitusaika on, sitä enemmän sijoittaja voi sietää myös riskiä. Tappion todennäköisyys pienenee merkittävästi mitä pidemmästä sijoitusajasta on kyse. Jos sijoitusaika on alle kolme vuotta, suositellaan sijoitustuotteiksi yleensä pelkästään tilejä tai matalariskisiä korkotuotteita. Tällöin pääoman säilyttäminen on tärkeämpää kuin tuotto. Myös sijoitusten hoitamiseen käytettävä aika vaihtelee: kovin moni tavallinen sijoittaja ei ole halukas käyttämään sijoittamiseen päivittäin, viikoittain tai edes kuukausittain aikaa. Halutaan helppohoitoisia ratkaisuja, joita ei tarvitse muokata ja seurata aktiivisesti. Tämä on oikeastaan hyvä asia: on tutkittu, että aktiivinen kaupankäynti jopa huonontaa tuottoja keskimäärin.

3.2 Sijoittamisen tavoite

Usein on hyvä määritellä etukäteen sijoittamisen tavoite. Epämääräinen sijoitustavoite saattaa kasvattaa todennäköisyyttä, että sijoitetut varat lunastetaan liian aikaisin. Tavoitteena voi olla esimerkiksi lomamatka, suurempi hankinta tai eläkkeen turvaaminen. Tärkeimpiä asioita sijoittamisessa on oman tuotto-odotuksen sekä riskinsietokyvyn määrittäminen. Kurssimateriaaliin on koottu neljä eri sijoitusprofiilia (Ammattimainen sijoittaminen, 2019, s. 22), joista sijoittaja voi hahmottaa itselleen sopivan profiilin. Varovaisella sijoittajalla on hyvin matala riskinsietokyky. Pääoma ei saa pienentyä sijoitusten

arvonalenemisen vuoksi. Maltillisella sijoittajalla on myös matala riskinsietokyky. Hän kuitenkin sietää pientä arvonvaihtelua paremman tuoton tavoittelussa. Tuottohakuisella sijoittajalla on kohtuullinen riskinsietokyky. Tuottohakuinen sietää pääoman osittaista pienenemistä lyhyellä aikavälillä. Rohkealla sijoittajalla on korkea riskinsietokyky. Pääoman pieneneminen keskipitkällä aikavälillä ei ole ongelma, sijoittaja tavoittelee hyvää tuottoa. Oman sijoitusprofiilin määrittelyssä on hyvä muistaa, että myös kokonaisvarallisuudella on merkitystä sijoittamiseen tarkoitettujen varojen lisäksi. Jos muuta varallisuutta on merkittävästi, esimerkiksi sijoitusasuntoja tai metsää ja tilillä on käteisvaroja, voi tietyille summalle sietää omaa sijoitusprofiiliaan suurempaa riskiä. Vastaavasti vaikka riskinsietokyky olisi korkea, kaikkia varoja ei kannata sitoa korkealla riskillä, jos se vaarantaa oman talouden.

	Talletusten osuus (%)	Joukkolainojen osuus (%)	Osakkeiden osuus (%)
Varovainen	70	30	0
Maltillinen	50	30	20
Tuottohakuinen	20	20	60
Rohkea	10	10	80

Kuva 2. Sijoitussalkkujen allokaatio (Ammattimainen sijoittaminen, 2019, s. 29).

3.3 Omaisuuslajit ja hajauttaminen

Kurssilla käydään läpi eri omaisuuslajeja, mutta keskitytään kolmeen päälajiin: lyhyt korko, pitkä korko sekä osakkeet. Sijoittajan ja myös tavallisen kuluttajan on tärkeää tietää, miten nämä kolme tekijää vaikuttavat toisiinsa. Karkeasti yleistäen, useimmiten korkosijoitukset tuottavat hyvin, kun osakkeet ovat alamäessä, ja päinvastoin. Tästä syystä hajauttaminen omaisuuslajeittain on tärkeää. Laskusuhdanteen aikaan korkosijoitukset

tasoittavat laskua, eikä sijoituksen arvo painu niin alas kuin se saattaa mennä osakemarkkinoilla.

Hajauttamisella on suuri merkitys riskin hallinnassa. Hajauttaa voi juuri omaisuuslajeittain, alueellisesti eli maantieteellisesti, toimialoittain sekä tietenkin sijoittamalla useisiin eri sijoituskohteisiin (Pörssisäätiön osakeopas, 2017, s. 15). Yrityskohtaisen riskin pystyy hajauttamaan, mutta systemaattista riskiä eli markkinariskiä ei pysty hajauttamaan. Epäsystemaattinen riski eli idiosynkraattinen riski syntyy kaikista sellaisista yrityskohtaisista tekijöistä, joilla ei ole vaikutusta toisten osakkeiden tuottoihin, kuten johtajan irtisanoutuminen tai huonontuneet tulospöytäkirjat. Systemaattinen riski taas liittyy koko markkinoihin ja vaikuttaa jollain tavalla kaikkiin osakkeisiin yhtäaikaaisesti. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi inflaatio, valuuttakurssit ja korot (Knüpfer & Puttonen, 2018, s. 148–149). Tämä asia konkretisoituu selvästi kriisin aikana, kuten tällä hetkellä vallitsevan Covid 19-epidemian aikaan, jolloin sijoittaja saa muistutuksen sijoitusmarkkinoiden heilunnasta. Taitava salkunhoitaja sijoittaisi osakkeisiin hyvän tuoton perässä, mutta vaihtaisi korkosijoituksiin, kun osakesijoitukset lähtevät alas. Valitettavasti täydellistä ennakoijaa ei ole, joten hajauttaminen kannattaa määritellä omaan sijoitusprofiiliin sopivaksi ja pysyä valitussa strategiassa, niin nousujen kuin laskujen aikana. Hajauttaa voi myös ajallisesti. Tällä tavoitellaan sitä, ettei tule ostaneeksi sijoitusinstrumenttia liian korkealla hinnalla. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin tuotto-odotuksen pienentyminen, koska ostojen jakaminen eri ajankohdille viivästyttää tuoton kertymistä.

Lyhyet korot pitävät sisällään rahamarkkinat sekä lyhyen koron sijoitusinstrumentit. Rahamarkkinoihin kuuluu markkinakorot, kuten euribor-korot, jotka Keskuspankki määrittelee. Lyhyiden korkojen sijoitusinstrumentteihin kuuluu muun muassa valtion, yritysten ja yhteisöjen liikkeelle laskemia, korkeintaan 12 kuukauden mittaisia velkainstrumentteja. Sijoittaminen lyhyeen korkoon onnistuu yksityissijoittajalta lähinnä lyhyen koron sijoitusrahastojen kautta. Rahastojen tavoitteena on yleensä pitkällä aikavälillä ylittää kolmen kuukauden euribor-koron tuotto. Lyhyen koron rahasto sijoittaa varansa rahamarkkinasijoituksiin, esimerkiksi valtion, pankkien tai yritysten korkoinstrumentteihin, joiden

laina-aika on enintään vuoden mittainen (Pörssisäätiön korko-opas, 2018, s. 20). Markkinakorot ovat olleet negatiivisia poikkeuksellisen pitkään. Suomalaisten kotitalouksien yhteenlaskettu talletuskanta oli elokuun 2020 lopussa 101,40 miljardia euroa. Talletusten keskiporko 0,07 % (Suomen Pankki, 2020a).

Pitkät korot pitävät sisällään esimerkiksi joukkolainat ja strukturoidut tuotteet. Yritykset, valtio, kunnat ja muut yhteisöt voivat ottaa lainaa yleisöltä laskemalla liikkeeseen joukkovelkakirjalainoja eli jvk-lainoja. Strukturoidut tuotteet ovat rahoituslaitosten liikkeelle laskemia, joukkolainojen kaltaisia sijoitustuotteita. (Pörssisäätiön korko-opas, 2018, s. 17).

Näistä kolmesta pääomaisuuslajista tutuin monelle on osakkeet. Osakemarkkinoihin vaikuttaa muun muassa yritysten oma menestyminen, suhdannevaihtelut sekä yleinen markkinatilanne. Osakkeen arvo saattaa muuttua äkistikin.

3.4 Sijoituskohteen valinta

Kurssilla käydään läpi erilaisia sijoituskohteita sekä keinoja, miten valita itselle sopiva sijoituskohde. Suorien osake- ja korkosijoitusten lisäksi suosittuja sijoitusvaihtoehtoja on sijoitusrahastot sekä ETF-rahastot. Rahasto voi olla korkorahasto, joka pitää sisällään useita eri lyhyen koron tai pitkän koron sijoitusinstrumentteja, tai osakerahasto, joka sijoittaa kymmeneen, jopa satoihin eri osakkeisiin. Rahasto voi olla myös yhdistelmärahasto, joka pitää sisällään sekä osakkeita että korkotuotteita. Rahastojen rahasto sijoittaa muihin olemassa oleviin rahastoihin. Rahastojen suurin etu on hajauttaminen: rahaston kautta voi sijoittaa helposti useisiin satoihin eri sijoituskohteisiin (Pörssisäätiön sijoitusrahasto-opas, 2015, s. 6–9). Yksittäisten sijoituskohteiden kokoaminen on monesti yksityissijoittajalla työlästä ja varsin kallista. Rahasto on myös helppo muuttaa rahaksi. Sijoitusmarkkinat ovat jo jonkin aikaa eläneet murrosta, kun sijoittajat ovat tulleet enemmän tietoisemmaksi kuluista. Osaksi tästä syystä myös passiiviset indeksirahastot ovat nosta- neet suosiotaan. Indeksirahaston arvo kulkee indeksin mukaan, esimerkiksi Helsingin pörssin mukaan, mikä tarkoittaa sitä, että aktiivista salkunhoitoa ei tarvita, mikä

puolestaan pienentää hallinnointikulua. Lisäksi huomiota on kiinnittänyt seikka, että tilastojen mukaan aktiivisesti hoidetut rahastot eivät juuri tuota sen paremmin kuin passiiviset vaihtoehdot. Tähän liittyen on paljon keskusteltu tehokkaista ja tehottomista markkinoista. Jos markkinat on tehokkaat, sijoittaja tai salkunhoitaja pystyy voittamaan markkinat. Tehottomilla markkinoilla tämä ei puolestaan onnistu. Rahoitusteoriassa oletetaan, että markkinat ovat tehokkaat. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikki julkinen ja relevantti tieto heijastuu osakkeiden hintoihin välittömästi. Esimerkiksi positiivinen tieto tehokkailla markkinoilla näkyy välittömästi osakkeen hinnan nousussa. Tehokkaille markkinoille ominaista on myös se, että edellispäivän hinnanmuutos ei kerro mitään seuraavan päivän tuotosta. Historiatiedoilla ei pysty ennustamaan tulevaa. Mikäli markkinat eivät toimi tehokkaasti, sijoittajat pystyvät saamaan suuria tuottoja ilman vastaavia riskejä. Osakkeiden markkinahinnat voivat poiketa satunnaisesti todellisesta arvosta, mutta näiden poikkeamien tulee olla sattumanvaraisia ja ennustamattomia. Tehokkailla markkinoilla sijoittaja ei pysty millään investointistrategialla saavuttamaan ylisuuria tuottoja. Tehokkailla markkinoilla paras strategia olisikin suoraan indeksiin sijoittaminen (Knüpfer ja Puttonen, 2018, s. 168–172). Aktiivisen salkunhoidon hyödyt kuitenkin korostuvat laskusuhdanteiden aikaan.

Viime vuosien hittituotteeksi ovat nousseet myös ETF eli Exchange Traded Funds. Periaate on samanlainen kuin tavallisessa rahastossa. Suurin ero on siinä, että ETF:iä ostetaan ja myydään pörssissä, kuten osakkeita (Pörssisäätiön sijoitusrahasto-opas, 2015, s. 5). Lisäksi ETF:ät usein seuraavat passiivisesti jotain kohde-etuutta, minkä vuoksi kulut ovat pienet.

Sijoittajille päänvaivaa aiheuttavat monesti myös erilaiset sijoituskuoret. Milloin on parempi sijoittaa kuoren kautta ja milloin taas suoraan sijoitukseen. Erilaisia pankkien tarjoamia sijoituskuoria on muun muassa säästöhenkivakuutus, eläkesijoitus, kapitalisääntösopimus sekä tuoreimpana osakesäästötili. Sijoituskuoreen voi koota useita erilaisia tai vain muutamia sijoituskohteita. Säästöhenkivakuutus on osa perintösuunnittelua. Perinteiset eläkesijoitukset ovat muuttaneet muotoaan, sillä lainsäädännön muututtua

varojen lunastaminen menisi monen tarpeisiin liian myöhäiseksi. Sijoituskuorille tyypillistä on, että sijoituskohteiden vaihdot kuoren sisällä voi tehdä ilman kuluja ja ilman veroseuraamuksia. Vero tuotosta realisoituu vasta sitten, kun varoja nostetaan kuoresta pois. Tämä mahdollistaa korkoa korolle-ilmion. Sijoituskuorella on kuitenkin omat merkintä- ja lunastuspalkkionsa sekä usein vuosittainen hallinnointipalkkio. Tästä syystä sijoittajan kannattaa punnita, hyötyykö hän sijoituskuoren ominaisuuksista vai onko kannattavampaa omiin säästötavoitteisiin peilaten sijoittaa suoraan sijoituskohteeseen, esimerkiksi rahastoon.

3.5 Sijoittamisen kulut ja verotus

Lisäksi perehdytään sijoittamisesta aiheutuviin kuluihin; kaupankäynnistä aiheutuvat kulut (ostot, myynnit ja vaihdot), mahdolliset vuosittaiset kulut sekä säilytyspalveluista aiheutuvat kulut. MIFID II-direktiivin astuttua voimaan vuonna 2018 sijoitusneuvonnasta on tehty aiempaa läpinäkyvämpää. Kyseessä on laaja sääntelykokonaisuus, jonka tärkeimpiä tavoitteita on sijoitussuojan parantaminen ja kaupankäynnin avoimuuden lisääminen. (Finanssivalvonta, 2019). Sijoitusinstrumentin avaintietoesitteestä sijoittaja löytää tärkeät tiedot kuluista. Kurssilla tarkastellaan myös verotusta, lähinnä pääomaverotusta. Kurssilla käydään läpi, miten sijoitusten tuotto verotetaan ja minkälainen vero muodostuu pörssiyhtiön osinkotuloista (Pörssisäätiön vero-opas, 2020, s. 10). verovähennysmahdollisuuksia sivutaan suppeasti.

3.6 Perintösuunnittelu

Yksi kurssilla suppeasti läpikäytävä osa-alue on perintösuunnittelu; tämä herättää yleensä paljon keskustelua ja koskettaa jokaista ennemmin tai myöhemmin. Hyvin mietitty perintösuunnittelu on tärkeä osa omaa ja perillisten taloudenhallintaa. Kurssilla käydään läpi testamentin ja edunvalvontavaltakirjan tarpeellisuus, lyhyesti verotuksesta perintötilanteessa, lahjoituksesta ja ennakkoperinnöstä sekä säästöhenkivakuutuksesta sijoituskuorena perintösuunnittelussa.

Nyrkkisäännön mukaan, elinaikana tehtävä lahjoitus mahdollistaa lahjoitettavaan omaisuuteen kohdistuvan perintöveron puolittamisen. Myös testamentti mahdollistaa perintöverotuksen minimoinnin hallintaoikeuden pidättämisellä ja omaisuuden pirstomisella. Testamentin avulla pystytään myös suojaamaan leskeä tai omaisuutta halutulla tavalla.

Edunvalvontaoikeuden piiriin kuuluvat esimerkiksi ne täysi-ikäiset luonnolliset henkilöt, jotka ovat jostain syystä menettäneet kykynsä hoitaa itse taloudellisia asioitaan. Edunvalvottava voi terveenä ollessaan huolehtia omasta edunvalvontansa järjestämisestä laatimalla edunvalvontavaltuutusta koskevan asiakirjan. Valtuuttaja määrää valtuutuksen tulemaan voimaan siinä tapauksessa, että hän tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan. Edunvalvoja edustaa päämiestään ja hänellä on oikeus tehdä tämän omaisuutta koskevia oikeustoimia (Kangas, 2019, s. 207–208). Edunvalvontavaltuutus mahdollistaa, että asioiden hoitaja on valtuuttajan itse valitsema. Valtuutuksen avulla valtuutettu pystyy tehdä useita varallisuuden hoitoon liittyviä toimenpiteitä ilman maistraatin hyväksyntää. Tämä säästää paperityötä ja aikaa.

3.7 Sijoitusmarkkinat ja vastuullinen sijoittaminen

Viimeisenä katsotaan sijoitusmarkkinoita ja tämänhetkistä markkinatilannetta. Mietitään, miten markkinoita ja omia sijoituksia on tarpeen seurata. Keskustellaan lisäksi vastuullisesta sijoittamisesta, mikä on hyvin ajankohtainen aihe tällä hetkellä. Vastuullinen sijoittaminen tarkoittaa ympäristön, sosiaalisten näkökulmien ja hallintotapa-asioiden huomioon ottamista sijoituspäätöksiä tehtäessä. Vastuullinen sijoittaminen on sijoitustoimintaa, jossa ESG-asioita (**E**nvironment, **S**ocial, **G**overnance) huomioimalla haetaan hyvää pitkäaikaista tuottoa ja alhaisia riskejä. Vastuullinen sijoittaminen on muotoutunut eettisestä sijoittamisesta. Eettisessä sijoittamisessa poissuljetaan sijoituskohteet, joihin ei haluta sijoittaa, esimerkiksi tupakka, aseet, alkoholi, uhkapelit, aikuisviihde ja fossiiliset polttoaineet. Eettisessä sijoittamisessa määritellään kaikki arvopaperit, jotka ovat kytköksissä poissuljettavaan toimintaan ja jätetään nämä arvopaperit pois sijoitussalkusta. Vastuullisessa sijoittamisessa haetaan aktiivisesti hyvien ESG-periaatteiden

mukaisia sijoituskohteita. Hyskeen ja muiden (2020, s. 25, 29, 113) mukaan tämä on osa riskienhallintaa, sijoituskohteiden parempaa tuntemista ja hyvien pitkäaikaisten sijoitustuottojen hakemista.

4 Tutkimustulokset ja analyysi

4.1 Tutkimustapa

Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeen ja osaksi haastattelun avulla. Kaikille 18 kurssilaisille toteutettiin kysely lomakkeen avulla, lisäksi seitsemän haastateltiin. Haastattelussa käytiin läpi kyselylomaketta tarkentavilla kysymyksillä sekä lisäkysymyksillä. Tällaista tutkimusta kutsutaan perinteisesti Survey-tutkimukseksi: tietystä ihmisjoukosta poimitaan otos yksilöitä ja aineisto kerätään tavallisesti kyselylomakkeen tai strukturoidun haastattelun avulla. Aineiston avulla pyritään kuvailemaan, vertailemaan ja selittämään ilmiötä. Survey-tutkimuksessa aineisto kerätään standardoidusti, mikä tarkoittaa sitä, että selvittävää asiaa on kysyttävä kaikilta vastaajilta täsmälleen samalla tavalla. Tässä tutkimuksessa toteutettiin kontrolloitu kysely, toisin sanoen informoitu kysely. Lomakkeet jaettiin osallistujille paikan päällä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2016, s. 134, 193, 196). Tässä tutkimuksessa kyselylomake toteutettiin heti kurssin alkupuolella, joka takasi sen, että vastauksen sai kaikilta. Kyselylomakkeen tekemiseen oli varattu kurssiaikaa. Haastattelut toteutettiin kurssin päättymistä seuraavalla viikolla. Haastattelujen tarkoitus oli selvittää ja syventää saatavia tietoja. Haastattelut olivat luonteeltaan strukturoituja haastatteluja eli lomakehaastatteluja, koska ne etenivät kyselylomakkeen mukaan täydentävillä lisäkysymyksillä (Hirsjärvi ja muut, 2016, s. 208).

Kyselylomake sisälsi monivalintakysymyksiä sekä Likert-asteikolla mitattuja kysymyksiä, asteikkoihin eli skaaloihin perustuvia kysymyksiä, joissa esitettiin väittämiä ja vastaaja valitsi niistä sen, miten voimakkaasti hän on samaa tai eri mieltä kuin esitetty väittämä. Samaa mieltä/eri mieltä -väittämät sisältävät vastaustaipumuksen, josta käytetään nimitystä sosiaalinen suotavuus. Vastaajilla on taipumus valita se vaihtoehto, jonka he arvelevat olevan suotava vastaus (Hirsjärvi ja muut, 2016, s. 200).

Tämän tutkimuksen on tarkoitus olla luonteeltaan kartoittava. Tarkoituksena on etsiä uusia näkökulmia jo ennestään tutkittuun aiheeseen (Hirsjärvi ja muut, 2016, s. 138). Aikaisempia tutkimuksia on Suomessa tehty melko vähän. Hypoteesina tässä tutkielmassa

tehtävälle tutkimukselle on se, että sijoittamisen kurssille osallistuvilla on parempi taloudellinen lukutaito kuin suomalaisilla keskimäärin. Hypoteesi perustuu siihen, että kurssille osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen: kurssilaisilla on todennäköisesti sijoittamiseen liittyvää henkilökohtaista mielenkiintoa.

Vaikka kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen erottelu on nykyään hankalaa, on tässä tutkimuksessa enemmän kvalitatiivisen tutkimuksen piirteitä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tässä tutkimuksessa on tarkoituksena löytää tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia tutkimustuloksia. Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillistä on, että suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina. Tutkija luottaa omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa. Apuna täydentävän tiedon hankinnassa käytetään myös lomakkeita ja testejä. Tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysia. Sitä, mikä on tärkeää ja millä on merkitystä, ei määrää tutkija. Tutkija pyrkii paljastamaan odottamattomia seikkoja. Tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä. Tutkimus on joustavaa ja suunnitelmia muutetaan tarvittaessa olosuhteiden mukaisesti (Hirsjärvi ja muut, 2016, s. 161, 164).

Tutkimustuloksia esiteltäessä parhaimmillaan saadaan yhdistettyä kolme tutkimuksen teon keskeistä asiaa:

1. aiemman tutkimuksen pohjalta rakennettu tutkimustehtävän perusta
2. uuden tutkimuksen tulokset sekä
3. tutkijan oma analyysi ja kokonaisnäkemys ja niihin johdatteleva mielenlaatu (Hirsjärvi ja muut, 2016, s.262).

Kun monivalintakysymyksissä on mukana myös vastausvaihtoehto en tiedä/en osaa sanoa, vastaajan ei tarvitse valita numeerista vastausta ollessaan epävarma. Tämä saattaisi osaltaan vääristää tutkimustuloksia. Vastaajat saattavat silti veikata vastauksensa sattumanvaraisesti tai tulkita kysymyksen väärin (Lusardi & Mitchell, 2011, s. 4–6).

4.2 Kurssin osallistujat

Sijoittamisen perusteet -kurssille osallistuminen oli vapaaehtoista ja maksutonta. Kurssi julkaistiin Seinäjoen Kansalaisopiston opinto-oppaassa heinäkuulla 2020. Ilmoittautuminen kurssille tapahtui Kansalaisopiston varausohjelman kautta. Kurssille maksimiosallistujamäärä oli 20 henkeä, ja kurssi-ilmoittautuminen tuli täyteen. 20 henkilöä jäi varasijalle. Ilmoittautumisaktiivisuus kertoo, että tämän tyyppiselle sijoittamisen kurssille löytyy kysyntää ja kiinnostusta. Kurssille ja tutkielman tutkimukseen osallistui 18 henkilöä. Kaikki 18 henkilöä täyttivät kyselylomakkeen, lisäksi seitsemän haastateltiin. Tutkimusotantaan ajatellen vapaaehtoisuus takasi, että tutkimukseen pystyi osallistumaan kuka tahansa taustasta, tiedoista ja varallisuudesta riippumatta. Sijoittamisen kurssille kuitenkin todennäköisesti osallistuu henkilöitä, joita sijoittaminen jo jollain tasolla kiinnostaa. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena onkin selvittää, onko sijoittamisen kurssille osallistuvien taloudellinen lukutaito parempi kuin Suomessa keskimäärin. Tutkimusotanta on hyvin pieni ja suppea, joten yleistyksiä ei tämän tutkimuksen pohjalta pysty tekemään, ainoastaan pohdintaa. Tutkimustuloksia vertaillaan aiemmin tehtyihin tutkimuksiin.

Kurssille osallistui ainoastaan kaksi miestä, 89 % osallistujista oli naisia. Kurssin sukupuolijakauma on toisaalta ristiriidassa aiempien tutkimusten perusteella tehtyyn tietoon siitä, että miehet ovat aktiivisempia sijoittajia kuin naiset. Toisaalta kurssin sukupuolijakauma kertoo siitä, että miehet saattavat olettaa sijoitustietämyksensä paremmaksi kuin naiset, kuten aikaisemmista tutkimuksista käy ilmi, eivätkä koe tarvetta tämän tyyppiselle aloittavan sijoittajan kurssille. Voisi myös olettaa, että naiset osallistuvat enemmän Kansalaisopiston kursseille kuin miehet. Kurssille osallistuvien iän keskiarvo oli 49 vuotta, nuorin 31-vuotias ja vanhin 74-vuotias. Hiukan yli puolet oli naimisissa tai avoliitossa asuvia, alle puolet yksinasuvia tai eronneita. 50 % osallistujista oli kokopäivätyössä, yksi yrittäjä. 22 % osallistujista oli eläkkeellä. Muutama oli sairaseläkkeellä, yksi kotona lasten kanssa. Tuloluokista yleisin oli luokka 4, vuositulot 20.000–29.999 euroa. Tähän luokkaan sijoittuu 39 % vastaajista. Kaksi sijoittuu korkeimpaan tuloluokkaan, 60.000 tai enemmän. Yksi ilmoitti saavansa vuosituloja alle 10.000 euroa. 33 %:lla vastaajista oli ammattikorkeakoulututkinto, 33 %:lla ammatillinen opistotutkinto. 17 %:lla oli alempi

korkeakoulututkinto. Kahdella oli ylempi korkeakoulututkinto. 50 % ilmoitti asuvansa velattomassa omistusasunnossa. 28 % asuu omistusasunnossa, josta on velkaa. 22 % asuu vuokralla.

4.3 Kyselylomake

4.3.1 Päivittäinen taloudenhallinta ja -suunnittelu

Kyselylomakkeessa esitetyt kysymykset käyvät ilmi liitteestä 1. Raha-asioita hoitaa kotitaloudessa joko vastaaja itse tai yhdessä puolison kanssa. 61 % hoitaa itse, 39 % yhdessä puolison kanssa. 39 % vastaajista ei tee budjettia tai suunnittele tulojaan ja menojaan etukäteen. Vastausten perusteella 33 % tekee budjetin suurempien menojen osalta. Haastatteluissa kuitenkin tarkentui, että suurin osa ei tehnyt budjettia suurempien menojen osalta konkreettisesti ylös esimerkiksi paperille tai exceliin, suunnitelma tehtiin enemmänkin ajatustasolla miettien, mistä säästetään, että saadaan varat koottua suurempaa menoa tai hankintaa varten. Yksi vastaajista oli esimerkiksi hyödyntänyt asuntolainan lyhennysvapaata, josta yli jäävillä varoilla oli katettu omakotitalon keittiöremontti. Sama vastaaja hahmotti myös sen, että matalan korkotason markkinatilanteessa lainan takaisinmaksussa ei kannata turhia kiirehtiä. Vastaajalla itsellään oli laina-aikaa jäljellä enää muutama vuosi. Ainoastaan yksi vastaajista tekee kotitalouden budjetin, 17 % tekee henkilökohtaisen budjetin. Budjetointi koetaan yleisesti hyödylliseksi menetelmäksi taloudenhallintaan ja taloudellisen suunnittelun välineeksi. G20 maille suunnatussa taloudellista lukutaitoa mittaavassa tutkimuksessa noin 60 % kotitalouksista laati budjetin (OECD, 2014; OECD, 2017 s. 8).

Lähes kaikki vastaajat käyttävät verkkopankkia pankkitilin saldon seuraamiseen, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. 72 % käyttää verkkopankkia muiden talousasioiden seuraamiseen. 72 % käyttää myös mobiilipankkia. 28 % seuraa pankkitilin saldoa muulla tavalla. Haastatteluissa tarkentui, että tällainen muu tapa on esimerkiksi erilaiset lompakopalvelut ja -sovellukset, joiden avulla pystyy seuraamaan omaa tilikäyttämistään. Muutama käyttää pankin tarjoamia työkaluja raha-asioden suunnitteluun. 39 % pitää

omalla menetelmällä kirjaa tuloista ja menoista, mikä haastatteluiden perusteella tarkoittaa joko perinteistä käsintehtyä paperimuistiinpanoa tai exceliä. Ainoastaan kaksi vastaajista käyttää pankin tai muun toimijan tarjoamia henkilökohtaisia neuvontapalveluita hyväkseen. Yksi vastaajista kertoo lisäksi muuna tapana seuraavansa videoita ja lukee artikkeleita, joissa on suunnitteluun liittyvää neuvontaa tai pohdintaa.

4.3.2 Finanssituotteet

Taulukko 2. Suomalaisten kotitalouksien omistus rahoitustuotteista (%).

Mitä seuraavista tuotteista sinulla on nyt	Vastaukset
Käyttötili	100,00
Säästötili	44,44
PS-tili	0
ASP-tili	5,56
Sijoitusrahasto	66,67
Osakkeita/arvo-osuustili	50,00
Joukkovelkakirjalaina/obligaatio	0
Vapaaehtoinen eläkevakuutus	16,67
Säästöhenkivakuutus	5,56
Kapitalisaatiosopimus	0

Kaikilla vastaajilla löytyy finanssituotteista vähintään pankkitili (kts. taulukko 2). 44 % on lisäksi korkeampaa korkoa tarjoava säästötili. Haastatteluiden perusteella vastaajat eivät osanneet tarkalleen sanoa, mikä tilin korko on tällä hetkellä, mutta tiedostivat, että korko ei voi olla kovin suuri. Peräti 67 %:lla on jo sijoitusrahasto tai useampi ja puolella vastaajista on lisäksi osakkeita tai arvo-osuustili. Tieto yllätti, koska kyseessä oli kuitenkin aloit-tavan sijoittajan kurssi. 17 %:lla on vapaaehtoinen eläkevakuutus, ainoastaan yhdellä säästöhenkivakuutus.

61 % oli harkinnut useita eri tuotevaihtoehtoja eri yrityksiltä ennen päätöksen tekemistä. 22 % oli harkinnut eri vaihtoehtoja yhdeltä yritykseltä. 22 % kokee, että joku muu teki valinnan hänen puolestaan. Tässä kysymyksessä pystyi valitsemaan useamman vastausvaihtoehdon halutessaan, jos eri tuotteita edelsi erilainen valintatilanne. Hilgert, Hogarth & Beverly (2003, s. 318) painottavat artikkelissaan, että myös sillä on merkitystä, mistä taloudellinen tieto omaksutaan. He ketkä raportoivat saaneensa oppinsa henkilökohtaisen kokemuksen kautta, saivat keskimäärin parempia pisteitä taloudellista lukutaitoa mittaavassa tutkimuksessa.

4.3.3 Raha-asioihin liittyvät asenteet

G20 maille suunnatussa taloudellista lukutaitoa mittaavassa tutkimuksessa huolimattomuus omista raha-asioista nousi tuloksissa esiin: Neljännes ei mieti ennen ostopäätöksen tekemistä, onko hänellä varaa siihen, neljännes ei aina maksa laskujaan ajallaan ja yli kolmannes oli törmännyt tilanteeseen kuluneen 12 kuukauden aikana, jossa tulot eivät kattaneet menoja (OECD, 2017, s. 9).

Taulukko 3. Harkitsee ennen ostopäätöstä (%).

Harkitsee, ennen kuin ostaa jotain, onko varaa siihen	Vastaukset
Täysin tosi	33,33
Jossain määrin tosi	66,67
Ei tosi eikä epätosi	0
Jossain määrin epätosi	0
Täysin epätosi	0
Ei osaa sanoa	0

Vastaajat ovat tämän väittämän perusteella (taulukko 3) hyvin huolellisia. Ennen ostopäätöstä kaikki vastaajat harkitsevat, onko heillä varaa siihen. Vastaukset ovat jakautuneet kahden vaihtoehdon kesken, täysin tosi tai jossain määrin tosi.

Taulukko 4. Saa enemmän mielihyvää käyttämällä rahat heti (%).

	Vastaukset
Saa enemmän mielihyvää siitä, että käyttää rahat heti kuin siitä, että säästäisi tulevaisuutta varten	
Täysin tosi	5,56
Jossain määrin tosi	11,11
Ei tosi eikä epätosi	16,67
Jossain määrin epätosi	16,67
Täysin epätosi	55,56
Ei osaa sanoa	5,56

Taulukossa 4 vastaukset ovat enemmän jakautuneet eri valintoihin verrattuna muihin kysymyksiin. Yli puolet pitää kuitenkin väittämää ”saan enemmän mielihyvää siitä, että käytän rahat heti kuin siitä, että säästäisin tulevaisuutta varten” täysin epätotena. Suurin osa vastaajista maksaa laskut ajallaan (täysin tosi 66,67 %, jossain määrin tosi 33,33 %). 11,11 % pitää väittämää jossain määrin epätotena.

Taulukko 5. On valmis menettämään osan rahoista, jos saa tuottoa (%).

	Vastaukset
On valmis menettämään rahaa, jos saa tuottoa	
Täysin tosi	11,11
Jossain määrin tosi	33,33
Ei tosi eikä epätosi	22,22
Jossain määrin epätosi	27,78
Täysin epätosi	0
Ei osaa sanoa	5,56

Lähes puolet vastaajista (taulukko 5) on valmis menettämään osan rahoistaan saadakseen korkeampaa tuottoa. Kukaan vastaajista ei pidä väittämää täysin epätotena.

Suurin osa vastaajista seuraa ainakin jossain määrin omia taloudellisia asioitaan. Täysin totena väittämää piti 27,78 % vastaajista, jossain määrin totena 44,44 %. Täysin epätotena väittämää piti yksi vastaaja. Tavoitteiden asettamisessa omalle taloudelle vastaukset jakautuivat laajemmin. 22,22 % pitää väittämää täysin totena, 44,44 % jossain määrin totena. 16,67 % ei pitänyt väittämää totena eikä epätotena. Jossain määrin epätosi, täysin epätosi ja en osaa sanoa saivat kukin yhden äänen.

Taulukko 6. Ottaa riskiä (%).

Ottaa mielellään riskiä, eikä pyri suojautumaan elämän vastoinkäymisiltä	Vastaukset
Täysin tosi	0
Jossain määrin tosi	11,11
Ei tosi eikä epätosi	16,67
Jossain määrin epätosi	44,44
Täysin epätosi	27,78
Ei osaa sanoa	0
Keskiarvo (1–5)	3,89

Suurin osa vastaajista ei ota mielellään suurta riskiä ja pyrkii suojautumaan elämän vastoinkäymisiltä (taulukko 6). Toisaalta kuitenkin suurin osa vastaajista oli valmis menettämään osan varoistaan säästäessään ja sijoittaessaan, jos saa suuremmalla todennäköisyydellä paremman tuoton. Tämä kertoo osaltaan siitä, että vastaajat tiedostavat sijoittamiseen liittyvät riskit, vaikka muuten pyrkivät varovaisuuteen. Jos tämänhetkisessä markkinatilanteessa tavoittelee tuottoa varoilleen, myös riskiä on siedettävä.

Raha-asioihin liittyvien asenteiden perusteella vastaajat ovat melko huolellisia raha-asioissaan.

4.3.4 Säästämiskäyttäytyminen

Kuluneen 12 kuukauden aikana, ainoastaan yksi vastaajista kokee, että ei ole aktiivisesti säästänyt. Peräti 61 % on säästänyt käteistä kotiin tai lompakkoon. 39 % on säästänyt omalle käyttötililleen. 78 % on siirtänyt rahaa jollekin muulle tilille, kuten säästötilille. 61 % on sijoittanut osakkeisiin, rahastoihin, säästöhenkivakuutukseen tai joukkovelkakirjalainoihin.

Jos vastaajat menettäisivät pääasiallisen tulonlähteensä, 28 % pystyisi ylläpitämään nykyistä elintasoja lainaamatta rahaa ainakin kolme kuukautta. 39 % pystyisi ylläpitämään elintasoja pidempään kuin kuusi kuukautta. Yksi vastaajista ei pystyisi ylläpitämään elintasojaan viikkoakaan. Haastatteluissa tuli ilmi, että varsinkin pienituloiset epäröivät vastaamaan. He tähdensivät, että vastaus riippuu siitä, saisiko tulonlähteen menetyksestä tietää hyvissä ajoin etukäteen vai ei. He kokevat, että tarvittaessa pystyvät vaikuttamaan menoihin ja säästämään jos epävarma tilanne on tiedossa etukäteen.

Vastausten perusteella osallistujien säästämiskäyttäytyminen on melko hyvä. Suurin osa säästää jonkin verran tuloistaan, muutama ei tiedä tai ei osaa sanoa. Yksi vastaajista pystyy säästämään jopa yli 60 % tuloistaan. Suurin osa säästää 0–30 % tuloistaan.

Varakassasta kysyttäessä, helposti nostettavissa olevaa rahaa pitäisi vastaajien mukaan olla säästössä jonkin verran. Vastaukset jakaantuivat eri vaihtoehtojen välille, mutta eniten kannatusta saivat kahden ja kolmen kuukauden nettotulojen varakassat, mikä on yleinen suosituskin. Muutama koki vähemminkin riittävän, ja muutama ajatteli säästösumman olevan yli puolen vuoden tai jopa yli vuoden nettotulojen verran.

4.3.5 Eläke aika

Kyselylomakkeessa oli neljä kysymystä vastaajille, jotka eivät olleet vielä eläkkeellä. Yksi kysymys oli jo eläkkeellä oleville. Puolet vastaajista ei ole ajatellut eläkeaikaa tai sitä, minkä verran säästöjä pitäisi olla eläkeikää varten. 62 % kokee säästävänsä liian vähän.

38 % ei ole ajatellut koko asiaa. Ainoastaan yksi vastaajista kokee säästävänsä riittävästi. Yksi vastaajista ei tavoittele mitään tiettyä eläkkeen tasoa.

Taulukko 7. Eläkeaikaan varautuminen (% vastaajista).

Vapaaehtoinen eläkevakuutus	23,08
Säästää eläkeikää varten	61,54
Aikoo työskennellä myös eläkkeellä	15,38
Myy asunnon	30,77
Myy yrityksen	0
Myy muuta omaisuutta	23,08
Ottamalla käänteinen asuntolaina	0
Turvautuu puolison, lasten tai muiden sukulaisten apuun	0
Työeläke on riittävä kattamaan eläkeajan toimeentulon	7,7
En ole ajatellut asiaa	0

Kaikki vastaajat olivat jossain määrin miettineet eläkeikää ja siihen varautumista taloudellisesti (taulukko 7). Kukaan vastaajista ei aio turvautua perheen tai sukulaisten apuun. Eläkkeelle siirtymiseen varaudutaan tai aiotaan varautua pääasiassa säästämällä eläkeikää varten. 31 % aikoo myydä asunnon, oman tai sijoitusasunnon. Ainoastaan yksi vastaajista kokee, että työeläke on riittävä kattamaan eläkeajan toimeentulon, eikä tarvitse muuta varautumista. Kaksi vastaajista aikoo työskennellä myös eläkkeellä. Nämä vastaajat olivat myös haastattelussa, ja kokivat esimerkiksi hoitoalalla osa-aikaisen työskenteilyn myös eläkeaikana hyvin yleiseksi. Vastaajat tiesivät useita kollegoita, jotka työskentelevät keikkaluontoisesti eläkkeellä ollessaan. Muita tapoja eläkeaikaan varautumiseen luetellaan esimerkiksi perinnön saaminen. 38 % kokee halutunlaisen elintason

säilyttämisen myös eläkeaikana melko epävarmaksi. Yksi vastaajista on täysin epävarma. Kaksi ei tiedä tai ei osaa sanoa. 38 % on asiasta jossain määrin varma.

Eläkkeellä olevista 3/5 kokee pystyneensä halutunlaisen elintason ylläpitämiseen melko hyvin tai erittäin hyvin. 2/5 melko huonosti tai erittäin huonosti.

4.3.6 Finanssitietämys

Taulukon 8 mukaan suurin osa vastaajista on ymmärtänyt inflaatioon liittyvän kysymyksen. Jos tilin vuotuinen korko on 1 prosentti ja inflaatio on 2 prosenttia vuodessa, tilillä olevalla rahalla pystyy ostamaan vuoden päästä vähemmän kuin tänään. Vastauksen on saanut oikein 78 % vastaajista. Yksinkertainen korkolasku säästötilistä, jonka korko on 2 prosenttia vuodessa, vastauksen on saanut oikein valtaosa vastaajista. Ainoastaan yksi on jättänyt vastaamatta kysymykseen. Sama kysymys saa jatkoa, kun säästöaikaa jatketaan viidellä vuodella eteenpäin. Kysymyksessä haetaan ymmärrystä korkoa korolle -periaatteeseen. Tähän kysymykseen oikein on vastannut 56 %.

Taulukko 8. Finanssitietämys (% vastaajista oikein).

Inflaatio ja reaalikorko	77,78
Yksinkertainen korkolasku, 2 % vuodessa	94,44
Korkoa korolle	55,56
Riskin ja tuoton yhteys	100
Inflaation määritelmä	66,67
Hajauttaminen ja riski	94,44
Sijoitusrahastojen tuotto ja sen yhteys aikaisempaan tuottoon	66,67
Osakkeiden arvon vaihtelu verrattuna joukkovelkakirjan arvon vaihteluun	38,89

Joukkovelkakirjojen arvo ja korkotason muutos	5,56
---	------

Tosi vai epätosi -väittämien vastauksissa on suurta hajontaa. Osan haastateltavan kanssa kysymyksiä käytiin läpi uudelleen kurssin jälkeen, ja monella vastaukset olisivat olleet silloin hallussa. Kyselylomake täytettiin heti kurssin alkupuolella.

Suurin osa vastaajista on valmis menettämään osan rahoistaan säästäessään tai sijoittaessaan, jos saa suuremmalla todennäköisyydellä korkeamman tuoton. Jokainen vastaaja tiedostaa, että sijoituksessa, jossa on korkea tuotto, on yleensä myös korkea riski.

Inflaation määritelmä tuntuu monelle olevan hankala ja epäselvä. Asia nousi esille kurssilakin. Inflaation ja nimellisen tuoton välinen yhteys reaalitytuottoon tuntuu vaikealta. 67 % vastaajista on tiennyt, että korkea inflaatio ei tarkoita elinkustannusten nopeaa laskua.

Joukkovelkakirjalainojen ja korkotason yhteys on lähes kaikille kurssilaisille epäselvä asia. Ainoastaan yksi vastaajista on tiennyt oikean vastauksen, että yleisen korkotason noustessa joukkovelkakirjalainojen arvo laskee. 72 % vastaajista oli valinnut Ei osaa sanoa -vaihtoehdon.

4.4 Haastattelut

Kurssille osallistui 18 henkilöä, joista seitsemän haastateltiin. Aiemmin täytetty kyselylomake toimi pohjana haastattelulle. Haastattelussa esitetyt lisäkysymykset ja tarkennukset käyvät ilmi liitteestä 2. Haastattelujen tavoitteena oli saada lisätietoja kyselylomakkeessa esitettyihin kysymyksiin ja väittämiin. Lisäksi tavoitteena oli saada tietoja sijoittamisen aloittamisen suurimmista haasteista ja ongelmista, mitä ei lomakkeen avulla käsitelty. Haastattelut olivat kestoltaan noin 30 minuuttia. Haastatteluun sai ilmoittautua

vapaaehtoisesti valitsemalla itselleen sopivan haastatteluajan annetuista vaihtoehtoista. Kaikki haastateltavat olivat naisia.

4.4.1 Haastattelu 1

Ensimmäinen haastateltava oli tyyppillinen iäkkäämpi, leskeksi muutama vuosi sitten jäänyt nainen. Aikaisemmin puoliso oli hoitanut lähes kaikki pankkiasiat. Puolison äkillisesti menehdyttyä, nainen oli joutunut ottamaan enemmän vastuuta pankkiasioista. Tämän nainen koki hyvin haastavaksi muutenkin vaikeassa tilanteessa. Perheyritys oli jo aiemmin siirtynyt pariskunnan lapsille. Naisella itsellään on ollut oma palkkatyö, eikä hän ole juuri ollut perheyrityksen toiminnassa alun jälkeen mukana. Puolison kuoleman jälkeen nainen oli valpastunut myös perintösuunnitteluun liittyviin toimiin, ja teettänyt itselleen edunvalvontavaltuutuksen pankissa.

Nainen on itse vastuussa omasta taloudestaan ja tekee budjetin suurempien menojen osalta, miettimällä asiaa, ei kuitenkaan kirjaa budjettia mihinkään ylös. Käyttää verkko-pankkia säännöllisesti vähintään kerran viikossa, mobiilipankkia harvemmin, noin kerran kuukaudessa, riippuen missä on. Naisella ja puolisollla on ollut oman varat alusta saakka. Puoliso jätti naiselle henkivakuutuksen kautta varoja. Nainen on aloittanut sijoittamisen vuonna 2000 saatuaan kummitädiltään perintöä pienen summan. Hänellä on rahastoja ja osakkeita sekä hän on omistanut joskus myös Säästöhenkivakuutuksen, mikä on lopetettu. Osakkeita hän on ostanut ja myynyt satunnaisesti vuosien aikana, hän on jonkin verran kiinnostunut aiheesta. Nainen seuraa omistamiensa osakkeiden kurssikehitystä melko tarkasti. Hän itse kokee, ettei kuitenkaan ole kovin kokenut osakesijoittaja. Hän on hajauttanut varojaan oman pankin lisäksi toiseen sijoittamiseen keskittyvään rahoituslaitokseen.

Haastattelussa kävi ilmi, että eläkkeellä olevalla naisella saattaa olla myös obligaatio sijoitusyhtiössä. Nainen ei itse tiennyt, mikä sijoitustuote on nimeltään, mutta osasi melko hyvin kuvailla sijoitustuotteen ominaisuuksia. Hän muun muassa tiesi, että varat ovat sidottuna joksikin aikaa, mutta että sijoitetulla summalla on pääomaturva eräpäivänä.

Nainen oli valinnut kyselylomakkeeseen, että omistaa rahastoja ja osakkeita. Silti hänelle oli edelleen kurssin jälkeen epäselvää, mikä rahasto tarkalleen ottaen on. Kävi ilmi, että nainen ei ilmeisesti omistanutkaan rahastoa.

Haastavimmaksi asiaksi sijoittamisessa nainen kokee tiedon puutteen. Päätöksiä tehdessään hän on harkinnut tuotteita useilta eri yrityksiltä. Tärkeimmiksi tietolähteiksi valintaa tehdessään hän mainitsee median kautta saadun tiedon, kuten Kauppalehden. Myös pankin sivuilta hän on saanut tietoa. Hän kokee, että seuraa sijoittamiseen liittyviä asioita liian vähän. Nainen ei säästä säännöllisesti tiettyä summaa kuukaudessa, vaan laittaa säästöön tai sijoittaa mitä menojen jälkeen eläkkeestä jää. Kaikki ei mene mitä tulee. Suurin osa varallisuudesta on kiinni kiinteässä omaisuudessa, kuten pellossa, metsässä ja asunnoissa. Helposti nostettavia varoja on kuitenkin turvana ja mielestään nainen on onnistunut ylläpitämään haluttua elintasoja eläkkeellä ollessaan melko hyvin. Nainen on miettinyt muutosten tekemisestä sijoitussalkkuunsa. Hän tiedustelee, mihin voisi ottaa yhteyttä. Nainen miettii, että oman pankin sijoitusneuvoja voisi auttaa.

4.4.2 Haastattelu 2

Toinen haastateltava on nuori perheenäiti, joka on tällä hetkellä äitiyslomalla. Hänellä ei ole vakituista työpaikkaa, mutta luottaa siihen, että hoitoalalla riittää töitä, kun työelämään aikoo palata. Nainen on innostunut sijoittamisesta enemmän vanhempainvapaalla ollessaan, koska aikaa on ollut enemmän. Aiemmin hän ajatteli, että aihe ei millään tavalla kosketa itseä. Nyt hän ajattelee sijoittamista harrastuksena, mistä on viime aikoina kovasti innostunut. Äitiyslomalle jäädessään, tulojen pienentyessä hän alkoi tehdä budjettia säännöllisesti exceliin. Nainen aloitti myös säästämisen saatuaan tietää raskaudesta. Omaan talouttaan hän suunnittelee ja seuraa verkkopankin ja mobiilipankin kautta. Verkkopankkia hän käyttää harvemmin, mobiilipankkia päivittäin.

Omaan sijoittamiseen nainen on saanut vinkkejä podcastien kautta. Hän onkin saatujen tietojen pohjalta hankkinut itselleen kolme erilaista indeksirahastoa, joihin säästää säännöllisesti. Säästöön menee tietty summa kuukaudessa, ja näin nainen pystyy

hyödyntämään myös ajallista hajautusta riskin hallinnassa. Hankitun tiedon avulla hän on avannut asiakkuuden sijoittamiseen painottuvaan rahoitusyhtiöön, jossa kulurakenne on kilpailukykyisempi kuin omassa asiointipankissa. Tähän rahoitusyhtiöön nainen on keskittänyt kaiken säästämisen ja sijoittamisen. Nainen vertaa sijoittamisen aloittamista elämäntapamuutokseen: motivaatio sijoittamiseen täytyy lähteä itsestä, hyvin harva onnistuu, jos yrittää vain tehdä mitä ulkopuolelta käsketään. Sijoittamisen aloittaminen vaatii henkilökohtaista kiinnostusta. Osakkeita hän on hankkinut palveluntarjoajan tarjoaman edun takia: uudet asiakkaat pystyvät käymään osakekauppaa pienemmillä kuluilla tietyn ajan. Jatkossa hän aikoo keskittyä indeksirahastoihin. Lapsille hän säästää myös rahastoihin. Sijoitusajaksi nainen kaavailee jopa vuosikymmeniä. Hän sijoittaa pidemmällä tähtäimellä, kuten suositus onkin. Nyt hän harmittelee, kun olisi tajunnut aloittaa sijoittamisen jo parikymppisenä. Naisen isä on aikoinaan avannut eläkesijoituksen naiselle, johon isä säästää tälläkin hetkellä. Nainen ei tiedä säästön toimintaperiaatetta tai sijoituskohteita tarkemmin.

Sijoituspäätökset nainen on tehnyt Internetistä saadun tiedon perusteella. Hän on itse etsinyt tietoa esimerkiksi yrityksistä mihin on sijoittanut. Lähipiirissä ei ole ketään, kuka käy osakekauppaa eikä hän koe hyväksi vaihtoehdoksi itselleen pankin sijoitusneuvontaa, koska haluaa tehdä päätökset itse. Nainen on hyvin perillä omista sijoituksistaan ja niiden toimintaperiaatteista. Hän tunnistaa myös sen, että usein tiedon ohella myös oma tunne vaikuttaa sijoituspäätöksen tekemiseen. Suureksi haasteeksi sijoittamisen aloittamisessa nainen kokee tiedon määrän. Tietoa on valtavasti saatavilla, ja lisäksi asiat muuttuvat koko ajan. Saatavilla olevasta tiedosta on vaikea päättää, mikä on itselle relevanttia ja mihin kannattaa kiinnittää huomiota. Eläkeaikana hän aikoo työskennellä osa-aikaisesti. Hän kokee, että tämä on hoitoalalla hyvin yleistä.

Finanssitietämykseen liittyvät kysymykset naisella meni hyvin. Korkoriski oli epäselvä hänellekin kuten useimmille vastaajille. Hän seuraa viikottain sijoitusmarkkinoita ja lukee alan kirjallisuutta. Hän seuraa omia sijoituksiaan mielestään turhankin usein, mutta kokee saavansa mielihyvää sijoituksia seuratessaan. Hän käy myös katsomassa

pörssi maailman ajankohtaiset uutiset, myydyimmät ja vaihdetuimmat osakkeet. Hän lukee satunnaisesti Sharevillen keskustelupalstaa. Tällä hetkellä hän painottaa enemmän kuitenkin perusasioiden sisäistämistä ja kertaamista. Nainen huolehtii perheessä myös lasten sijoitusasiat.

4.4.3 Haastattelu 3

Kolmas haastateltava on ollut sairaseläkkeellä noin neljä vuotta, joka näkyy tietenkin vahvasti tulopuolella. Ammatiltaan nainen on farmaseutti. Budjettia hän ei varsinaisesti suunnittele, mutta jos tietää, että jokin suurempi meno on tulossa, kuten auton korjaus, alkaa hän säästämään. Nainen käyttää sekä verkkopankkia että mobiilipankkia, enemmän kuitenkin verkkopankkia, koska pitää siitä, että pystyy kirjoittamaan kunnolla. Verkkopankkiin hän kirjautuu noin 3-4 kertaa kuukaudessa. Kuukauden alussa hän maksaa laskut ja kuun lopulla tarkistaa, minkä verran rahaa on jäänyt menojen jälkeen. Naisella on luottokortti, mutta hän pyrkii välttämään sen käyttöä.

Naisella ei ole vielä sijoitustuotteita omistuksessaan. Käyttötilin ja säästötilin lisäksi naisella on tällä hetkellä asp-tili. Oman asunnon hankkiminen tuntuu kuitenkin epävarmalta, koska työsuhdetta ei ole. Pankki ei ole tähän mennessä näyttänyt vihreää valoa tarvittavalle summalle. Hän ei myös halua, että kaikki säästöt menevät asunnon hankintaan. Hän on miettinyt asp-tilin varojen lunastamista ja sijoittamista esimerkiksi osakkeisiin, jos talohaave ei toteudu. Naisella on yhdessä pankissa kaikki asiointi. Asp-tiliä avatessaan selvitti, että asp-tilien ehdot ovat samat kaikissa rahoituslaitoksissa. Päätöksen hän aikanaan teki lopulta sen perusteella, että oli kuullut omasta pankista saavan lainan hyvillä ehdoilla. Hän ei ole itse koskaan sijoittanut, mutta on seurannut sivusta jonkin verran vanhempiensa sijoittamista. Toisella vanhemmalla meni hyvin ja toisella vähän huonommin. Itse hän on ymmärtänyt sen, että sijoitusajan täytyy olla pitkä, esimerkiksi vuosi ei riitä.

Hän säästää tällä hetkellä säännöllisesti asp-tilille vaadittavan minimisumman, mutta ajattelee, että pystyisi säästämään pienen summan lisäksi myös johonkin muuhun.

Nainen on miettinyt vaihtoehtoa, että jos työllistyminen ei näytä realistiselta, pystyisi hän turvaamaan elantonsa asunto- tai osakesijoittamisella. Suurin haaste sijoittamisessa tällä hetkellä on oma taloudellinen tilanne. Omien haaveiden toteuttamiseen lainansaanti on epävarmaa, ja jos joskus asunnon omistajaksi pääsee, mieltii sitä, jääkö rahaa lainanlyhennyksen ja muiden kulujen jälkeen enää sijoitettavaksi. Nainen arvelee, että pystyisi ylläpitämään nykyistä elintasoja ilman lisätuloja noin viikon. Jos tulon loppumisesta tietäisi etukäteen, pärjäisi hän pidempään.

Asp-tiliä avatessa ratkaiseva tietolähde valintaa tehdessä oli se, että pankki oli tuttu ja turvallinen. Hän oli kuullut paljon hyvää kyseisestä pankista. Siskolla oli myös asiointi samassa pankissa. Hän ei tehnyt tarkempaa vertailua. Hän mieltää, että Suomessa on kaksi isoa ja vakavaraista pankkia, joista lainaa saa helposti eikä ole pelkoa pankin konkurssista. Hän oli itse päättänyt avata asp-tilin, pankista ei tätä proaktiivisesti ehdotettu. Hän ajatteli, että asp-tili on tulevaisuuden kannalta paras ratkaisu. Eläkeaikaan hän on ajatellut varautua asunto-omistuksella ja asunnon myymisellä. Asunnon saaminen tuntuu kuitenkin epävarmalta. Hän omistaa myös ¼ vanhempiensa talosta.

4.4.4 Haastattelu 4

Neljäs haastateltava työskentelee sairaalassa koulutussihteerinä. Hän asuu yhdessä juuri 18 vuotta täyttäneen lapsensa kanssa. Nainen tekee budjetin suurempien menojen osalta. Hänellä on oma velaton asunto. Nykyään suuretkin menot ovat melko pieniä. Hän kokee taloudellisen tilanteensa olevan melko hyvä tällä hetkellä. Nainen käyttää verkkopankkia sekä mobiilipankkia. Mobiilipankkia hän käyttää useita kertoja viikossa. Hänellä on useita rahastoja ja hän käy usein seuraamassa sijoituksiaan. Jossain vaiheessa naisella oli puhelinsovellus, millä pystyi seuraamaan omaa rahankäyttöään. Sovelluksen käyttö jäi, mutta hän haaveilee siitä, että saisi aikaiseksi selvittää omaa rahankäyttöään esimerkiksi vuoden ajalta. Nainen kokee, että hänellä ei ole kokonaiskäsitystä omasta rahankulutuksestaan.

Sijoittamisen kurssin jälkeen nainen oli avannut asiakkuuden ja tilin yhteen sijoituspalveluntarjoajaan, jossa kokee hinnoittelun kilpailukykyiseksi sekä valikoiman hyväksi. Vielä hän ei ole ehtinyt siirtämään rahaa ja sijoittamaan. Tähän saakka sijoituspäätöksiä tehdessään nainen ei ole vertaillut tuotteita eri palveluntarjoajilta. Hän vertaili tuotteita samalta palveluntarjoajalta ja sieltä valitsi itseä kiinnostavat kohteet. Tällä hetkellä hän sijoittaa metsään ja asuntoihin rahastojen kautta sekä viimeisimpänä oli avannut vastuullisen rahaston, joka sijoittaa ainoastaan fossiilittomiin yhtiöihin. Nainen on tehnyt pankin verkkosivuilla testin, joka kertoo minkälainen sijoittaja on. Testin lopuksi oli saanut sijoitusehdotuksen, jonka mukaan nainen oli sijoittanut. Kaiken kaikkiaan nainen on sijoittanut pari kolme vuotta. Silloin kun asunnosta oli lainaa jäljellä, nainen keskittyi lyhentämään sitä. Pitkän aikaa varat olivat tavallisella säästötilillä, mutta huomatessaan, että tililtä tuottoa ei saa nainen alkoi perehtymään sijoittamiseen ja tavoittelemaan tuottoa muulla tavalla.

Suurimmaksi haasteeksi sijoittamisen aloittamisessa nainen mainitsee tiedon puutteen. Kuten toinenkin haastateltava huomauttaa, tietoa on niin paljon saatavilla. Nainen kokee, että olisi ollut helpompi mennä tapaamaan pankin sijoitusneuvojaa, mutta koki oman rahansa niin pieneksi. Alkusysäys sijoittamiseen on tullut sähköpostimainoksesta, jolloin nainen on huomannut, että sijoittaminen on helppoa. Nainen arvostaa vaivattomuutta sijoittamisessa. Avattuaan uuden asiakkuuden sijoituspalveluun aloittaminen jäi kesken, koska hän koki asiat hiukan monimutkaiseksi ja sivuilla oli paljon tietoa, joista ei tiennyt mistä valita ja mihin kiinnittää huomiota. Uuteen sijoituspalveluun nainen aikoo hankkia osakkeita. Häntä kiehtoo ajatus omistaa niiden yritysten osakkeita, jotka jollain tavalla koskettavat häntä ja joihin hän uskoo. Esimerkkinä hän kertoo Applen, jolta omistaa puhelimen ja tietokoneen. Osakkeiden hankinnassa häntä mietityttää sijoitettavat summat. Osakkeita ei välttämättä kannata ostaa osissa pienemmillä summilla, mutta suuri kerta-sijoituskin mietityttää. Toisena vaihtoehtona nainen punnitsee rahastoja, jotka sijoittavat hänen kannattamiinsa yhtiöihin.

Nainen on keskittänyt asiointinsa tällä hetkellä pankkiin, jossa saa palvelua myös virka-aikojen ulkopuolella. Naisella menee tietyt summat automaattisesti rahastoihin. Lisäksi hänellä on käytössään mikrosäästäminen, joka tarkoittaa sitä, että aina pankkikorttia käytettäessä euro menee säästöön. Nainen harmittelee, että toivoo aloittaneensa sijoittamisen jo aiemmin. Hän kokee säästävänsä liian vähän eläkeaikaa ajatellen. Hän ei halua olla taakka lapselleen. Hän ajattelee, että työskentelee myös eläkkeellä ollessaan. Nainen oli saanut kurssilla vinkkiä toiselta osallistujalta aiheeseen liittyvästä podcastista. Hän on kuunnellut podcasteja ja saanut tietoa omaan taloudenhoitoonsa ja sijoittamiseen. Finanssikysymykset naisella meni melkein täysin oikein. Ainoastaan korkoriskiin liittyvään kysymykseen nainen oli vastannut en tiedä/en osaa sanoa.

4.4.5 Haastattelu 5

Viides haastateltava on naimisissa, kolmen lapsen äiti. Hän työskentelee lastenhoitoalalla. Nainen hoitaa raha-asiat yhdessä puolison kanssa. Varsinaisesti budjettia pörssimarkkinoita ei tee, mutta suurempien menojen edessä he miettivät vähän suunnitelmallisemmin miten menoon tarvittavat rahat kerätään. Keittiöremonttia varten varat oli hankittu lyhennysvapaata hyödyntäen. Verkkopankkia nainen käyttää laskujen maksuun maksimissaan pari kertaa kuukaudessa. Mobiilipankki ei ole käytössä. Hän kokee uuden oppimisen vähän hankalaksi ja aikaa vieväksi sekä on epävarma uuden puhelinsovelluksen turvallisuudesta.

Naisella on säästötili sekä itsellään että lapsilla. Hän ei muista korkoa tarkalleen, mutta kertoo sen olevan parempi kuin tavallisella tilillä. Hän on kuitenkin tietoinen, että korot eivät ole suuria tässä markkinatilanteessa. Tilin korko hiukan laskee, jos tililtä tekee nostoja. Valintapäätös tuotteiden avaamiselle tiettyyn rahalaitokseen tuli helposti sukulaisuuden kautta. Tutun henkilön kanssa on ollut helppo asioida pankkiasioissa.

Naisella ei ole koskaan ollut muita vaihtoehtoisia sijoitustuotteita. Hän on miettinyt sijoittamisen aloittamista jo lähes kymmenen vuotta. Hän muistelee mainontaa yhdestä sijoitusvaihtoehdosta, joka kovasti kiinnosti. Rahat olisivat olleet sidottuna tietyn aikaa,

ja sijoituksesta olisi saanut koron sijoitusajan päätyttyä. Asia kuitenkin jäi, epäselviä tekijöitä oli niin paljon, kuten esimerkiksi kulurakenne. Tässä vaiheessa haastavimmaksi asiaksi sijoittamisen aloittamisessa nainen mainitsee tiedon puutteen. Joitain vuosia aiemmin syynä olisi saattanut olla epävarma oma taloudellinen tilanne. Myös ajanpuute on tällä hetkellä yksi vaikuttava tekijä. Kurssin jälkeen hän oli aikonut käydä oman pankin sivuilla tutustumassa rahastoihin, mutta ei ollutkaan ehtinyt. Myös se on naiselle epäselvää, mistä tietoa kannattaa lähteä etsimään. Hän miettii, että voisi saada apua sijoittamisen aloittamiseen myös sukulaiseltaan, joka työskentelee finanssialalla, mutta ajan löytäminen tähän tapaamiseen tuo oman haasteensa. Hän ei tiedä tarkalleen, missä tehtävissä sukulainen työskentelee pankissa.

Raha-asioissaan nainen on hyvin tarkka. Hän on hyvin harkitsevainen, vertailee hintoja ja niin edelleen. Hän kertoo, että ei ole koskaan elänyt yli varojen tai ottanut ylimääräistä lainaa tai lainannut sukulaisilta. Jos rahaa on ollut vähän käytössä, hän on elänyt sen mukaan. Mahdollisuuksien mukaan hän on aina säästänyt pahan päivän varalle yllättäviin menoihin. Tällä hetkellä nainen säästää palkastaan sen, mitä kuukauden lopussa tilille jää menojen jälkeen. Myös ylimääräisistä tuloista, kuten veronpalautuksista ja lomarahosta, hän säästää aina ainakin osan. Eläkeaikaa hän on miettinyt jonkin verran. Hän muistelee, että useita vuosia sitten hänelle tarjottiin pankissa eläkesijoitusta. Ehdot ja kulut jäivät kuitenkin epäselväksi, eikä nainen ollut varma, kannattaisiko sijoitus. Sijoitustuote olisi vaatinut naisen mukaan paljon perehtymistä ennen ostopäätöksen tekoa. Eläkkeellä ollessaan pariskunta on varautunut myymään nykyisen asunnon saaden näin turvaa elintason säilyttämiseen. Naisella ja puolisoilla on asuntolainaa hyvin vähän jäljellä. Pariskunta onkin hyödyntänyt lyhennysvapaata keittiöremontin rahoittamiseksi. Nainen on myös tietoinen siitä, että tässä korkotilanteessa lainan takaisinmaksun kanssa ei kannata kiirehtiä. Hän myös miettii korkovähennyksen vaikutusta ansiotuloverotukseen.

Nainen miettii, että sijoittaminen pitäisi nyt viimeistään aloittaa. Hän vertaa sijoittamisen aloittamista vakuutusten kilpailuttamiseen, että joskus asia on vain hoidettava, vaikka ei niin kiinnostaisikaan. Nainen haluaa ehdottomasti vaivattoman sijoituksen, jota

ei tarvitse itse seurata eikä tehdä aktiivisesti muutoksia. Hän myös arvostaa sijoitusta, joka ei ole sidottu ja jossa sijoitusaikaa ei tarvitse päättää etukäteen tietyksi aikaa.

4.4.6 Haastattelu 6

Kuudes haastateltava on eläkkeelle vuosi sitten jäänyt, yksinasuva nainen. Hänellä on kaksi aikuista lasta. Ammatiltaan nainen on lastentarhanopettaja, mutta hän työskentelee eri alalla osa-aikaisesti eläkkeellä ollessaan. Nainen kokee raha-asiat hyvin tärkeiksi ja kiinnostaviksi, mutta raha-asiat ovat kuitenkin tällä hetkellä hänen mukaansa hyvin vieraita. Nainen tekee budjetin. Hän merkitsee muistiinpanoihin, kuinka paljon rahaa menee ruokaan ja paljonko muuhun. Nainen vertailee kuukausia toisiinsa ja onko menot pysyneet samana. Tiliotteesta nainen seuraa, paljonko kuun loputtua rahaa jää. Nainen kertoo saavansa mielihyvää, kun laittaa rahaa säästöön. Sijoittaminen on tuttua jonkin verran jo lapsuudesta. Naisen poika on aktiivinen sijoittaja ja häneltä nainen on saanut jonkin verran apua. Poika on kehottanut naista nyt kuluttamaan ja jättämään sijoittamisen taka-alalle, mutta nainen ei halua. Hän haluaa elää säästeliäästi ja jättää perintöä lapsilleen. Myös naisen ystäväpiirissä on innostuttu sijoittamisesta. Naisella on omakotitalo, sijoitusasunto sekä metsää. Naisen kanssa keskusteltiin, että hänen kohdallaan perintösuunnittelu voisi tuoda lisäarvoa itselle ja lapsille. Tätä nainen on miettinyt paljon.

Nainen käyttää verkkopankkia noin kerran viikossa. Hän kokee paremmaksi tavaksi itselle kuitenkin tulojen ja menojen kirjaamisen ylös paperille. Naisella on sijoitusrahasto, jonka hän avasi pojan avustuksella. Rahastoon menee kuukausittain tietty summa säästöön ja nainen on suunnitellut kasvattavansa säästösummaa. Sijoitusasunnosta on vähän lainaa vielä jäljellä. Nainen kokee pystyvänsä sietämään korkeakin riskiä osalle sijoituksista. Hän ymmärtää pitkän sijoitusajan tärkeyden. Hän miettii rahastojen ja osakkeiden välillä. Sijoittamisen nainen on keskittänyt sijoittamiseen erikoistuneeseen palveluntarjoajan sen edullisen kulurakenteen vuoksi. Suurimmaksi haasteeksi sijoittamisen aloittamisessa nainen mainitsee tiedon puutteen. Tiedon puute on aiheuttanut sen, ettei sijoittamista ole uskaltanut aloittaa aiemmin. Tärkeimmäksi tietolähteeksi sijoittamisen aloittamiseen

nainen kertoo pojaltaan sekä ystäviltyään saadun tiedon. Hänen mukaansa on ollut helppo tehdä samalla tavalla kuin muutkin.

4.4.7 Haastattelu 7

Seitsemäs haastateltava on yksin asuva, sairaseläkkeellä jo vuosia ollut nainen. Nainen on alemman korkeakoulututkinnon suorittanut. Naista säästäminen ja sijoittaminen kiinnostaa kovasti, mutta tilanteen huomioon ottaen se ei ole tällä hetkellä mahdollista. Nainen käyttää verkkopankkia jonkin verran. Mobiilipankin on ladannut, mutta ei vielä juuri ole käyttänyt sitä. Nainen kertoo, että turvallisuusasiat mobiilisovelluksessa mietityttävät.

Suurimmaksi haasteeksi sijoittamisen aloittamisessa nainen kertoo tietenkin taloudellisen tilanteen, mutta myös tiedon puutteen. Hän kokee, että tietoa on valtavasti saatavilla, mutta on hankala tietää, mikä tieto on luotettavaa ja mikä itselle relevanttia. Mielestään nainen osaisi kuitenkin jo valita suositusten mukaisen sijoituskohteen, missä hajauttaminen ja muut asiat on huomioitu. Lapsuudenkodissa asenne sijoittamiseen oli hyvin kielteinen. Sama on heijastunut myös esimerkiksi lainanotossa. Nainen kertoo, että hänellä ei ole koskaan ollut velkaa. Tätä hän myös harmittelee, sillä kaikki varat ovat menneet vuokranmaksuun, kun omaakin olisi voinut lyhentää. Lisäksi hän harmittelee, ettei iän puolesta pysty enää hyödyntämään ensiasunnon ostajan etuja.

4.4.8 Yhteenveto haastatteluista

Suurin osa haastateltavista säästää säännöllisesti, osa tietyn summan joka kuukausi, osa erilaisia summia kuukaudesta riippuen, mitä menojen jälkeen jää tilille. Monelle on tärkeää tietää täsmälleen omat tulot ja menot. Osa piti asiasta hyvinkin tarkasti kirjaa, osa vähän epämääräisemmin ja osa toivoi, että saisi aikaiseksi seurata omaa talouttaan tarkasti. Muutama oli avannut asiakkuuden pääasiallisen pankkinsa lisäksi toiseen sijoituspalveluun alhaisten kulujen vuoksi. Kulut näkyvät niin kaupankäynnissä kuin sijoitusten säilyttämisessä. Moni sijoittamisen aloittanut seuraa sijoituksiaan melko usein, jopa

päivittäin, vaikka he ovat tietoisia pitkän sijoitusajan tärkeydestä. He ovat tietoisia riskistä, eivätkä heti hätkähdä, vaikka sijoitusten arvo olisi hetkellisesti tappiolla. Sijoitusten seuraaminen ja säästöjen karttuminen tuo kuitenkin mielihyvää. He ketkä harkitsivat useita vaihtoehtoja eri yrityksiltä ennen päätöksen tekemistä sijoitustuotteesta, pitivät tärkeimpänä tietolähteenään median kautta saadun tiedon.

Nuoremmat haastateltavat käyttävät mobiilipankkia enemmän kuin verkkopankkia, jopa päivittäin. He ketkä eivät mobiilipankkia käyttäneet, olivat huolissaan sovelluksen turvallisuudesta. Myös uuden opetteleminen tuntuu työläältä. Vanhemmat haastateltavat käyttävät enemmän verkkopankkia. Mimmit sijoittaa -podcastit olivat joidenkin haastateltavien keskuudessa pidettyjä: ne ovat selkeitä, helposti ymmärrettäviä ja kaikki käsitteet selitetään.

Kaksi haastateltavista oli ollut sairaseläkkeellä jo useamman vuoden. Tämä tietenkin näkyi voimakkaasti tulopuolella ja raha-asioiden hoidossa, kun säästäminen ei ollut niin helppoa. Suurempiin hankintoihin pystyy varautumaan, jos menosta tietää etukäteen, mitä aikaisemmin, sen parempi. Toinen sairaseläkkeellä olevista haaveilee, että jos töihin paluu ei enää onnistu, hän pystyisi saamaan elantonsa asunto- tai osakesijoittamisella. Lainansaanti on hankalaa, kun työsuhdetta eikä säännöllisiä tuloja ole.

4.5 Vertaaminen aiempiin tutkimuksiin

Tässä kappaleessa verrataan tutkimuksesta saatuja tuloksia Suomessa aiemmin tehtyyn tutkimukseen taloudellisesta lukutaidosta. Vertailtava tutkimus on toteutettu yhteistyössä Vaasan ja Tampereen yliopiston kesken. Tutkimus toteutettiin vuonna 2014 kasvokkain tapahtuvana kyselytutkimuksena. Tutkimuksessa saatiin 1477 käyttökelpoista havaintoa. Tutkimuksen lähtökohtana oli OECD:n kehittämä kysely, mikä mahdollistaa kansainvälisten vertailujen tekemisen (Kalmi & Ruuskanen, 2016). Tämän tutkimuksen kyselylomake on myös tehty samasta lähtökohdasta. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan käsitelty kaikkia aihealueita ja osa kysymyksistä jätettiin pois.

Kalmin ja Ruuskasen (2016, s. 11) tutkimuksessa ainoastaan 26 % vastaajista ilmoitti tekevänsä budjetin. Tässä tutkimuksessa yli puolet vastaajista ilmoitti tekevänsä budjetin ainakin suurempien hankintojen osalta (33 % suurempien menojen osalta, 17 % henkilökohtaisen budjetin). Haastatteluissa tarkentui, että budjettisuunnitelmaa tehtiin usein ainoastaan omassa päässä. Samaan ilmiöön ”päänsisäisestä budjetista” törmäsivät myös Hilgert, Hogarth & Beverly (2003, s. 314) tutkimuksessaan. OECD:n kansainvälisessä tutkimuksessa noin 60 % tekee budjetin. OECD:n tutkimuksen mukaan budjetin tekeminen on yleisempää alhaisemman tulotason maissa.

Taulukko 9. Osallistuminen rahoitusmarkkinoille (% vastaajista).

	kurssilaiset	Suomi
Sijoitusrahasto	67	26
Osakkeita/arvo-osuustili	50	31
Joukkovelkakirjalaina/obligatio	0	3

Kurssille osallistuvilla on huomattavasti useammin olemassa olevia sijoitustuotteita kuin Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa keskimäärin. Kuten taulukosta 9 huomaa, sijoitusrahastoja on 67 %:lla (Kalmi & Ruuskanen 26 %) ja osakkeita tai vähintään arvo-osuustili 50 %:lla (Kalmi & Ruuskanen 31 %).

Taulukko 10. Taloudellinen käyttäytyminen (% vastaajista).

	kurssilaiset	Suomi
Harkitsee onko varaa	100	83
Maksaa laskut ajallaan	89	94
Seuraa omaa taloutta	72	86
Asettaa taloudellisia tavoitteita	67	74

Lukee rahoitussopimukset huolellisesti	89	89
Vertailee eri tarjoajia	61	56

Taulukossa 10 esitetään niiden vastaajien prosenttiosuus, jotka ovat samaa mieltä väitteen kanssa (1 tai 2). Kansallisessa tutkimuksessa 83 % vastaajista ilmoitti ennen ostoksen tekemistä harkitsevansa huolellisesti, onko hänellä varaa siihen. Tässä tutkimuksessa täysin ja jossain määrin samaa mieltä on 100 %:a vastaajista. Muuten taloudelliseen käyttäytymiseen liittyvät kysymykset viittaavat siihen, että vastaajat Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa ovat keskimäärin aavistuksen huolellisempia raha-asioissaan kuin kurssille osallistuvat.

Taulukko 11. Taloudelliset asenteet: eri mieltä väittämän kanssa (% vastaajista).

	kurssilaiset	Suomi
Elän vain tätä päivää varten	89	68
Saan mielihyvää, kun käytän rahat heti	72	59
Raha on kuluttamista varten	39	17

Taulukossa 11 esitetään niiden henkilöiden osuudet, jotka ovat eri mieltä esitettyjen väitteiden kanssa (4 tai 5). Ensimmäisen väittämän ”elän vain tätä päivää varten” kanssa eri mieltä kurssilaisista oli peräti 89 % (Kalmi & Ruuskanen 68 %). Maanlaajuisessa tutkimuksessa 59 % vastaajista oli eri mieltä siitä, että saa mielihyvää, kun käyttää rahat heti. Tässä tutkimuksessa täysin epätotena väittämää piti 56 %. Myös ”raha on kuluttamista varten” väittämää kurssille osallistuvat pitivät enemmän epätotena (39 %) kuin kansallisessa tutkimuksessa (17 %). Tämän taulukon tulokset ovat ristiriidassa edellisen taulukon kanssa. Voisi olettaa, että huolellisuuteen ja rahakäyttämiseen liittyvät väittämät kulkevat linjassa vastaajien keskuudessa.

Taulukko 12. Finanssitietämys (% vastaajista oikein).

	kurssilaiset	Suomi
Inflaatio ja reaalikorko	78	77
Yksinkertainen korkolasku, 2 % vuodessa	94	79
Korkoa korolle	75	47
Riskin ja tuoton yhteys	100	89
Inflaation määritelmä	67	58
Hajauttaminen ja riski	94	66
Sijoitusrahastojen tuotto ja sen yhteys aikaisempaan tuottoon	67	58
Osakkeiden arvon vaihtelu verrattuna joukkovelkakir- jan arvon vaihteluun	39	60
Joukkovelkakirjojen arvo ja korkotason muutos	6	24

Ensimmäinen kysymys inflaation vaikutuksesta ostovoimaan on hyvin linjassa kansallisen tutkimuksen kanssa. Kurssilaisista 78 % (Kalmi & Ruuskanen 77 %) tunnisti, että jos vuotuinen inflaatio on 2 %, ja talletukselle maksettava korvaus 1 %, raha menettää ostovoimaansa. Kysymykseen siitä, kuinka paljon tilillä on rahaa vuoden päästä, jos tänään talletat 100 euroa kahden prosentin korolla, peräti 94 % kurssilaisista osaa vastata oikein (Kalmi & Ruuskanen 79 %). Seuraavassa kysymyksessä kysyttiin, kuinka paljon rahaa olisi tilillä viiden vuoden aikana, jos korkotaso on 2 %. Vertailututkimuksen mukaisesti korkoa korolle -kohtaan laskettiin prosenttiosuus niistä, jotka olivat vastanneet oikein sekä tähän kysymykseen (enemmän kuin 110 euroa) että edelliseen korkotasokysymykseen. Kurssilaisten prosenttiosuus nousee huomattavasti keskimääräistä korkeammaksi

75 %:iin (Kalmi & Ruuskanen 47 %). Jokainen kurssilaisista ymmärtää riskin ja tuoton yhteyden, vertailuluku 89 %. Inflaatiota koskevan kysymyksen oikein on saanut 67 % kurssilaisista (Kalmi & Ruuskanen 58 %). Hajauttamisen tärkeyden riskin hallinnassa on ymmärtänyt peräti 94 % kurssilaisista (Kalmi & Ruuskanen 66 %).

Kolme viimeistä, vaativaa taloudellisen lukutaidon kysymystä eivät olleet OECD:n tutkimuksessa mukana, mutta ne sisällytettiin kansalliseen tutkimukseen. Tuloksissa huomio kiinnittyy siihen, että kurssilaiset ovat vastanneet kahteen kysymykseen näistä kolmesta heikommin kuin vastaajat Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa keskimäärin. Sijoitusrahastojen tuoton yhteyden aikaisempaan tuottoon on ymmärtänyt peräti 67 % (Kalmi & Ruuskanen 58 %), mutta ainoastaan 39 % tunnisti oikeaksi väitteen, jonka mukaan osakkeiden arvo vaihtelee pitkällä aikavälillä enemmän kuin joukkovelkakirjojen. Kansallisessa tutkimuksessa vastaava luku on 60 %. Ainoastaan yksi kurssilla olleesta vastaajasta tiesi vääräksi väitteen, jonka mukaan yleisen korkotason noustessa joukkovelkakirjojen arvo nousee. Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa vastaava luku on 24 %. Viimeinen kysymys edellyttää jo varsin kehittynyttä talousasioiden hallintaa.

Kansallisessa tutkimuksessa 31 % oli pohtinut, paljonko heidän tulisi säästää eläkeikää varten. Eroa on huomattavissa ikäryhmien välillä, luku kasvaa huomattavasti yli 60-vuotiaiden keskuudessa verrattuna alle 30-vuotiailla. Tässä tutkimuksessa 28 % oli yli 60-vuotiaita, 72 % sijoittuu ikäryhmään 30–59-vuotta. Eläkkeelle varautumiseen kansallisessa tutkimuksessa eniten vastauksia 33 % sai ”olen säästänyt muuten eläkeikää varten”. 23 % kokee, että työeläke riittää kattamaan eläkeajan toimeentulon. Yli 60-vuotiaiden ikäryhmästä lähes 50 % oli ilmoittanut, että aikoo työskennellä myös eläkkeellä. Tässä tutkimuksessa asia sai kannatusta etenkin hoitoalalla työskentelevien keskuudessa. Vastanneista 42 % on jossain määrin varma, että pystyy pitämään halutun elintason. Täysin varmojen osuus kasvaa iän myötä, yli 60-vuotiaiden ryhmässä luku on jo 32 %.

5 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkimusten mukaan taloudellinen lukutaito on yhteydessä talouskäyttäytymiseen. He, jotka saavat korkeita pisteitä talouslukutaidostaan, kykenevät usein myös toimimaan taloudellisesti järkevällä tavalla. He ymmärtävät paremmin esimerkiksi lainojen ehdot, suunnittelevat talouttaan pitkällä aikavälillä sekä todennäköisemmin sijoittavat saadakseen parempaa tuottoa. He ymmärtävät rahoitusmarkkinoiden toiminnasta ja esimerkiksi riskin hajauttamisen tärkeydestä. Taloudellisella lukutaidolla on merkitystä varallisuuden koko elämänkaaren ajan. Useat kansainväliset tutkimukset osoittavat, että aikuisväestöllä on huomattavia puutteita talouden peruskäsitteiden ymmärryksessä, kuten riskin hajauttamisen, inflaation ja koron kertymisen ymmärtämisessä (Jappelli & Padula, 2013, s. 2790). Suomessa taloudellinen lukutaito on kansainvälisesti verrattuna hyvällä tasolla, mutta parannettavaa löytyy. Taloudellisen lukutaidon puute korostuu Suomessa myös jo sijoittaneiden keskuudessa: kurssien noustessa säästämishalut lisääntyvät, kun taas markkinoiden lasku näkyy nousuna rahastolunastusten määrissä. Jokaisen sijoittajan tulisi ymmärtää, että sijoittaminen on pitkän aikavälin toimintaa, eikä varoja kannata lunastaa laskutilanteessa, ellei se ole rahan tarpeen vuoksi välttämätöntä.

Sijoittamisen perusteet -kurssin tarkoitus oli auttaa osallistujia aloittamaan sijoittaminen ja selventää siihen liittyviä ennakkoluuloja. Kurssi oli tarkoitettu rakentaa sillä ajatuksella, että kurssin jälkeen sijoittamisen aloittaminen helpottuisi ja osallistujilla olisi tietoa, mistä kannattaa aloittaa. Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää kurssille osallistuvien taloudellinen lukutaito verrattuna kansalliseen tutkimukseen sekä selvittää ongelmia sijoittamisen aloittamisessa.

Kyselylomaketulosten perusteella saatiin selville, että kurssille osallistuvilla oli huomattavasti useammin sijoitustuotteita omistuksessaan kuin Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa keskimäärin. Tieto hieman yllätti sillä olisi voinut olettaa, että sijoittamisen peruskurssille osallistuvalla ei vielä ole kokemusta sijoittamisesta. Tutkimustulosten perusteella kurssilaisten taloudellinen lukutaito on hyvällä tasolla. Finanssikysymykset menivät kurssilaisilla paremmin kuin Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa keskimäärin, lukuun

ottamatta kahta vaativan tason kysymystä. Tuloksissa korostui ymmärrys osakkeiden arvon vaihtelusta verrattuna joukkovelkakirjojen arvon vaihteluun (oikeat vastaukset kurssilaiset 39 %, Kalmi & Ruuskanen 60 %) sekä korkotason muutoksen yhteydestä joukkovelkakirjojen arvoon (oikeat vastaukset kurssilaiset 6 %, Kalmi & Ruuskanen 24 %). Näissä kysymyksissä kurssilaisten tietämys oli heikompaa. Tulos yllättää, koska asialle ei löydy varsinaista syytä, miksi juuri näissä edistyneen taloudellisen lukutaidon kysymyksissä oikeiden vastausten taso oli kurssilaisilla alhaisempi. Kolmas edistyneen lukutaidon väitämä sijoitusrahastojen tuoton yhteydestä aikaisempaan tuottoon (kurssilaiset 67 %, Kalmi & Ruuskanen 58 %) sujui kurssilaisilla paremmin. Kurssilaiset menestyivät todella hyvin yksinkertaisissa korkolaskuissa (kurssilaiset 94 %, Kalmi & Ruuskanen 79 %) sekä hajauttamisen ymmärtämisestä riskin hallinnassa (kurssilaiset 94 %, Kalmi & Ruuskanen 66 %). Korkoa korolle -ilmiö (kurssilaiset 56 %, Kalmi & Ruuskanen 47 %) oli kurssilaisilla paremmin hallussa kuin Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa keskimäärin. Riskin ja tuoton yhteyden olivat tienneet kurssilla kaikki, Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa vastaava luku on 89 %. Kansallisessa tutkimuksessa vastaajat olivat aavistuksen verran huolellisempia raha-asioissaan, kuten laskujen ajallaan maksussa ja taloudellisten tavoitteiden asettamisessa. Kurssilaiset olivat kuitenkin useammin täysin eri mieltä tai jokseenkin eri mieltä kuluttamiseen liittyvissä väittämässä, kuten ”saan mielihyvää, kun käytän rahat heti” ja ”raha on kuluttamista varten”.

Kurssin osallistujissa pystyi havaitsemaan samoja ominaisuuksia, kuin aiemmin tehdyissä tutkimuksissakin korostuu: alle 60-vuotiailla taloudellinen lukutaito on hiukan parempi kuin iäkkäämmillä. Mitä suurempaan tuloluokkaan vastaaja kuuluu, sitä todennäköisemmin hänellä oli omistuksessaan sijoitustuotteita ja kokemusta sijoittamisesta. Jos vastaajalla oli sijoitustuotteita jo ennestään, sitä parempi taloudellinen tietämys hänellä oli. Iäkkäämmille vastaajille oli myös epäselvempää, minkälaisia sijoitusinstrumentteja heillä on omistuksessaan. Nuoremmat vastaajat olivat hyvin tietoisia omien sijoituksiensa ominaisuuksista. Iäkkäämmät haastateltavat turvautuvat todennäköisemmin sijoituksiinsa ulkopuoliseen apuun, sukulaisen tai sijoitusneuvojan. Nuoremmat haastateltavat tekevät päätökset mieluummin itsenäisesti.

Haastatteluista pystyi tekemään joitakin yhteenvetoja: Hankalimmaksi asiaksi sijoittamisen aloittamisessa nousi ylitse muiden tiedon puute. Oikean ja itselle relevantin tiedon löytäminen on vaikeaa, ja toisaalta tietoa on niin paljon tarjolla, että ei tiedä mihin kannattaa kiinnittää huomiota. Lisäksi ajan puute nousi esiin joko suoraan tai epäsuorasti. Yksi haastateltava koki, että sijoittamisen aloittamisen oli ollut mielessä jo jonkun aikaa, mutta hän oli pystynyt vanhempainvapaalla ollessaan perehtymään aiheeseen enemmän. Toinen haastateltava oli suunnitellut heti kurssin jälkeen samana viikonloppuna avaavansa ensimmäisen sijoituksensa, mutta asia oli kuitenkin ajanpuutteen vuoksi jäänyt. Sijoittamisen aloittamista verrattiin jopa elämäntapamuutokseen: ulkoapäin tulevat ärsykkeet toimivat harvoin, kiinnostus ja innostus täytyy lähteä itsestä. Sijoittamisen omaksumisessa vastuu omasta oppimisesta on suuressa roolissa, kukaan ei pysty kaikkia asioita toisen puolesta selvittämään. Kukaan haastateltava ei nimennyt haasteeksi sijoittamisen aloittamisessa pelkoa riskeistä ja rahan menetyksestä. Tämä tieto hiukan yllätti.

Haastatteluissa nousi esiin myös muutaman haastateltavan kohdalla oma vanheneminen ja lasten osuus tilanteessa. Eläkkeellä olevat haastateltavat olivat miettineet jonkin verran perintösuunnitteluasioita sekä varallisuuden siirtoa jälkipolville. Heidän kohdallaan tärkeää on esimerkiksi varallisuuden siirtäminen lahjoittamalla lapsille elinaikana verotuksen minimoimiseksi. He kokevat myös testamentti- ja edunvalvontavaltuutusasiat enemmän ajankohtaiseksi, kuin nuoremmat haastateltavat. Monelle tuntuu olevan tärkeää, ettei ole myöhemmin taakkana omille lapsilleen. Varallisuutta arvostetaan siinä määrin, että omat varat riittävät takaamaan toimeentulon eikä lasten tai sukulaisten apuun tarvitse turvautua.

Kalmi (2013, s. 154–155) viittaa artikkelissaan Lauren Willisin vuoden 2008 tekstiin, jossa Willis huomauttaa muun muassa siitä, että talousopetuksen positiivinen vaikutus talousosaamiseen on vähäistä. Koska taloudellisella koulutuksella ei ole myönteisiä vaikutuksia, siihen suunnatut resurssit menevät pääosin hukkaan. Lyhyen ja suppean kokemuksen jälkeen sijoittamisen kurssista pystyn jossain määrin samaistumaan näihin väittämiin.

Joidenkin haastateltavien kohdalla oli havaittavissa, että kurssilla läpikäytyt asiat eivät jääneet osalle kurssilaisista mieleen, vaikka kyse olisi sijoittamiseen perustavanlaatuisesti liittyvistä käsitteistä ja asioista, joita kurssilla käsiteltiin useaan otteeseen. Tämä huomio nousi esiin etenkin iäkkäämpien kurssilaisten kohdalla. Kalmin ja Ruuskasen (2016, s. 15) tutkimuksen mukaan taloudellinen tietämys on heikompaa yli 60-vuotiailla, mutta taloudellinen käyttäytyminen hyvin samalla tasolla kuin muulla väestöllä keskimäärin. Voisi olettaa, että iäkkäämmät turvautuvat helpommin ulkopuolelta tuleviin neuvoihin, kuten sukulaisten apuun ja pankkien neuvontapalveluihin. Tässä kohtaa mielestäni myös korostuu yksilön oma kiinnostus aiheeseen. Tietoa ei voi syöttää kenellekään ilman omaa henkilökohtaista panostusta. Tiedon omaksumiseen täytyy nähdä vaihua. Yhdyn kuitenkin Kalmin mielipiteeseen siitä, että talousopetuksesta ei voi luopua kokonaan ja siirtyä sen sijaan esimerkiksi tiukempaan sääntelyyn ja neuvontapalveluiden käyttöön. Mielestäni tulisi kiinnittää enemmän huomiota opetuksen laatuun ja intensiivisyyteen parempien tulosten saavuttamiseksi. Myös Jappelli ja Padula (2013, s. 2790) korostavat, että taloudellinen lukutaito on valinta. Yksilö pystyy itse määrittämään, kuinka paljon on omaan lukutaitoonsa valmis panostamaan.

Palautteen ja haastattelujen perusteella kurssista eniten hyötyivät osallistujat, jotka olivat jo jonkin verran sijoittaneet. Moni asia tuntui jäävän osalle epäselväksi. Kerran asioiden läpikäynti lyhyessä ajassa ei riitä. Monet olisivat toivoneet vielä konkreettisempaa otetta kurssilla, opastusta siihen miten kaupankäynti teknisesti onnistuu ja mihin juuri heidän kannattaa sijoittaa. Osa käsitteistä koettiin hankaliksi ja niihin olisi toivottu selitystä. Aika oli kuitenkin rajallinen. Kuten Kaiserin ja Menkhofin (2017) tutkimuksesta käy ilmi, mitä pidempi ja intensiivisempi talousopetus on, sitä suuremmat ovat myös talousopetuksen tuomat hyödyt. Yhteenvetona kurssista voi tehdä päätelmän, että sijoittamiseen liittyviä kursseja toivotaan paljon enemmän ja myös henkilökohtaiselle neuvonnalle löytyy kysyntää. Järjestäjän näkökulmasta sijoittamisen kurssin rakentaminen on kuitenkin hankalaa, kun osallistujia on hyvin eritasoisia. Kurssilta pitäisi löytyä uutta tietoa jokaiselle.

Kurssin järjestäminen oli itselleni kuitenkin hyvin antoisaa. Vaikka materiaalin työstäminen oli osaltaan haastavaa ja vaati paljon työtunteja, olen tyytyväinen kurssin sisältöön. Kurssin järjestämiseen sain kansalaisopiston puolelta täysin vapaat kädet. Kurssilta sain arvokasta opetus- ja esiintymiskokemusta. Myös keräämäni palaute kurssista oli hyvää. Vastaavia kursseja toivotaan enemmän. Muutama osallistuja kertoi hyötynensä eniten perintösuunnitteluosuudesta ja sen olleen myös pääasiallinen syy kurssille osallistumiseen.

Niin kurssilla ja jokapäiväisessä työssäni törmään ihmisten epävarmuuteen sijoittamiseen liittyen. Ajatellaan, että sijoittamisesta ja markkinoista täytyisi tietää kaiken, ennen kuin sijoittamista voi edes harkita. Täten en myös ihmettele, jos tiedon etsiminen ja löytäminen tuntuu hankalalta. Mielestäni sijoittamisessa ja markkinoiden ymmärtämisessä tärkeää on tiedon karttuminen tiedon päälle. Haluaisin kannustaa jokaista avaamaan ensimmäisen sijoituksensa (tietenkin riski tiedostaen), edes pienellä summalla. Uskon, että konkreettinen kokemus toisi monelle tarvittavaa tietoa, taitoa ja rohkeutta. Monet arvostavat helppoutta ja vaivattomuutta. Sijoittamista pidetään turhaan peikkona, joka vaatii paljon aikaa ja vaivaa, koska näin ei ole.

Lähteet

Arvopaperi (2019). *Julia Thuren on Vuoden Sijoittaja 2019*. Noudettu 2019-11-14 osoitteesta <https://www.arvopaperi.fi/uutiset/julia-thuren-on-vuoden-sijoittaja-2019/e23e1813-63f6-4c60-86a1-1f648137eeee>

Atkinson, A. & Messy, F-A. (2011). *Assessing Financial Literacy in 12 Countries: An OECD Pilot Exercise*. Working paper 115/11. Center for Research on Pensions and welfare Policies. Noudettu 2020-30-9 osoitteesta https://www.cerp.carloalberto.org/wp-content/uploads/2011/03/wp_115.pdf

Atkinson, A. & Messy, F-A. (2012). *Measuring financial literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education (INFE) pilot study*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions. ISSN 2079–7117.

Christelis, D., Jappeli, T. & Padula, M. (2010). *Cognitive abilities and portfolio choice*. (Vol. 54.) s. 18–38. Iss. 1. European Economic Review. Noudettu 2020-10-08 osoitteesta <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0014292109000579>

Davies, P. & Mangan, J. (2008). *Threshold concepts and the integration of understanding in economics*. Studies in Higher Education. ISSN 0307-5079, s. 711-726. <https://doi.org/10.1080/03075070701685148>

Fernandes, D., Lynch, J. & Netemeyer, R. (2013). *Financial Literacy, Financial Education and Downstream Financial Behaviors*. Management Science. DOI: 10.1287/mnsc.2013.1849.

Finanssivalvonta 2019. *Rahoitusvälineiden kaupankäynti, sijoituspalvelut ja sijoittajan-suoja – MIFID II JA MiFIR*. Noudettu 2020-09-13 osoitteesta <https://www.finanssivalvonta.fi/saantely/saantelykokonaisuudet/mifid-ii-ja-mifir/>.

Finke, M.S., Howe, J. & Huston, S.J. (2011). *Old age and the decline in Financial literacy*. Noudettu 2020-06-01 osoitteesta https://pdfs.semanticscholar.org/32d0/d89cdd572066274adda9d3bf3da3487e8b62.pdf?_ga=2.165181695.111907478.1570005097-2142879026.1570005097

Hilgert, M. A., Hogarth, J. M. & Beverly, S. G. (2003). *Household financial management: The connection between knowledge and behavior*. Federal Reserve Bulletin, 89, 309–322. Noudettu 2020-10-01 osoitteesta <https://search-proquest-com.proxy.uwasa.fi/docview/219576555/fulltextPDF/87F655A0DD7E4BF4PQ/1?accountid=14797>

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2016). 21.painos. *Tutki ja Kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Huston, Sandra J. (2010). *Measuring Financial Literacy*. Journal of Consumer Affairs. 44:2, 296-316. ISSN 0022-0078, 1745-6606. DOI: 10.2139/ssrn.1945216

Hyrskke, A., Lönnroth, M. & Savilaakso, A. (2020). *Vastuullinen sijoittaja*. Kauppakamari.

Jappelli, T. (2010). *Economy literacy: An international Comparison*. The economic Journal. (Vol 120.). F429-F451. ISSN 0013-0133, 1468-0297. Noudettu 2020-10-05 osoitteesta https://www-jstor-org.proxy.uwasa.fi/stable/40929731?seq=1#meta-data_info_tab_contents

Jappelli, T. & Padula, M. (2013). *Investment in Financial Literacy and Saving Decisions*. Journal of Banking & Finance. s. 2779-2792. ISSN 0378-4266. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2013.03.019>

Kaiser, Tim & Menkhoff, Lukas (2017). *Does financial education impact financial behavior, and if so, when?* Policy Research Working Paper 8161. World Bank Group. Noudettu

2020-01-15 osoitteesta <http://documents.worldbank.org/curated/en/144551502300810101/pdf/WPS8161.pdf>

Kallunki, J., Martikainen, M. & Niemelä, J. (2019). *Ammattimainen sijoittaminen*. Alma Talent.

Kalmi, P. (2013). *Taloudellinen lukutaito ja sen kritiikki*. Noudettu 2020-06-01 osoitteesta <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2014/09/kalmi.pdf>

Kalmi, P. & Ruuskanen, O. (2014). *Gender Gap in Financial Literacy and Stock Market Participation: Evidence from Finland*. Julkaisematon käsikirjoitus. Vaasan yliopisto.

Kalmi, P. & Ruuskanen, O. (2016). *Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin*. https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/kalmi_ruuskanen.pdf

Kangas, U. (2019). *Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet*. Alma Talent: Helsinki.

Knüpfer, S. & Puttonen, V. (2018). *Moderni Rahoitus*. Alma Talent: Helsinki.

Lusardi, A. & Mitchell, O. (2007). *Baby boomer retirement security: the roles of planning, financial literacy, and housing wealth*. *Journal of Monetary Economics*, vol. 54, 205–224. ISSN 0304-3932. <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2006.12.001>

Lusardi, A. (2008). *Financial Literacy: An Essential Tool for Informed Consumer Choice?* NBER Working Paper 14084. DOI 10.3386/w14084

Lusardi, A. & Mitchell, O. (2011). *Financial literacy around the world: an overview*. National Bureau of economic research. Working Paper 17107. DOI 10.3386/w17107

Lusardi, A., Alessie, R. & Rooij, M. (2011). *Financial literacy and stock market participation*. Journal of Financial Economics 449-472.

<https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2011.03.006>

Lusardi, A. & Mitchell, O. (2014). *The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence*. Journal of Economic Literature. (Vol.52)

<https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>

Mandell, L., & Klein, L. S. (2007). *Motivation and financial literacy*. Financial Services Review 16, 105-116. Noudettu 2020-10-20 osoitteesta <https://takecharge.today.arizona.edu/system/files/Mandell%20and%20Schmid%20Klein%20FSR%202007.pdf>

Mandell, L. & Schmid Klein, L. (2014). *The Impact of Financial Literacy Education on Subsequent Financial Behavior*. Journal of Financial Counseling and Planning. Noudettu 2019-10-23 osoitteesta https://www.researchgate.net/publication/254513592_The_Impact_of_Financial_Literacy_Education_on_Subsequent_Financial_Behavior/link/546f5a010cf24af340c08700/download

Maunu, T. & Tenhunen, S. (2010). *Eläkesäästäminen psykologisen taloustieteen näkökulmasta*. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2010:8. ISSN 1795-3103.

Meier, S. & Sprenger, C. (2010). *Discounting financial literacy: Time preferences and participation in financial education programs*. Journal of Economic Behavior & Organization. doi: 10.1016/j.jebo.2012.02.024

OECD. (2017). *G20/OECD INFE report on adult financial literacy in G20 countries*. Noudettu 2020-10-05 osoitteesta <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/G20-OECD-INFE-report-adult-financial-literacy-in-G20-countries.pdf>

Pörssisäätiö 2017. *Osakeopas*. Noudettu 2020-10-01 osoitteesta <https://www.porssisaatio.fi/wp-content/uploads/2017/06/Osakeopas-2017.pdf>

Pörssisäätiö 2018. *Korko-opas*. Noudettu 2020-09-13 osoitteesta https://www.porssisaatio.fi/wp-content/uploads/2011/12/korko_opas_2018_www.porssisaatio.fi_.pdf

Pörssisäätiö 2015. *Sijoitusrahasto-opas*. Noudettu 2020-10-01 osoitteesta https://www.porssisaatio.fi/wp-content/uploads/2015/05/sijoitus_rahasto_opas_2015_b.pdf

Pörssisäätiö 2020. *Vero-opas*. Noudettu 2020-10-01 osoitteesta https://www.porssisaatio.fi/wp-content/uploads/2017/05/vero_opas_2020_170x245_fin_0320-002.pdf

Remund, D.L. (2010). *Financial literacy explicated: The case for a clearer definition in an increasingly complex economy*. J. Consum. Aff. 44 276–295. DOI: 10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x

Suomen Pankki (2020a). *Rahalaitosten tase (lainat ja talletukset) ja korot*. Noudettu 2020-10-01 osoitteesta <https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/rahalaitosten-tase-lainat-ja-talletukset-ja-korot/>

Suomen Pankki (2020b). *Säästäminen ja sijoittaminen*. Noudettu 2020-12-07 osoitteesta <https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/saastaminen-ja-sijoittaminen/>

Suomen Pankki. (2018). *Taloudellinen lukutaito 2020-luvulla*. Noudettu 2020-10-01 osoitteesta https://www.suomenpankki.fi/globalassets/fi/raha-ja-maksaminen/maksujarjestelmat/suomen-pankki-katalystina-maksuneuvosto/maksuneuvoston_e-kirjainen_2018_talouslukutaito_2020-luvulla.pdf

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake

KYSELY TALOUSOSAAMISESTA: Tämän kyselyn tarkoituksena on mitata kansalaisten talousosaamista. Kysymyksiin on hyvä vastata spontaanisti. Yksilökohtaiset vastaukset jäävät pelkästään tutkijan käyttöön ja ovat täysin luottamuksellisia. Vastaamalla kysymyksiin autat tutkijaa muodostamaan oikean käsityksen suomalaisten talousosaamisesta.

T1 Sukupuoli

1 Nainen

2 Mies

T2 Mikä on ikäsi täysinä vuosina?

_____ vuotta

T3 Mikä on siviilisäätyysi?

1 Naimisissa

2 Avoliitossa

3 Yksinasuva

4 Eronnut

5 Leski

6 Ei osaa sanoa

T4 Kuinka monta täysi-ikäistä henkilöä asuu taloudessasi itsesi mukaan lukien?

_____ henkilöä

T5 Entä kuinka monta alaikäistä lasta asuu kanssasi taloudessasi

_____ lasta

T6 Mikä on työtilanteesi? Valitse omaa tilannettasi kaikkein parhaiten kuvaava vaihtoehto.

- 1 Kokopäivätyössä
- 2 Osapäivätyössä
- 3 Päätoimisena yrittäjänä
- 4 Työnhakija
- 5 Kotona, huolehdin lapsista
- 6 Sairaslomalla / -eläkkeellä
- 7 Eläkeläinen
- 8 Opiskelija
- 9 En työskentele, en hae töitä
- 10 Muu
- 11 En osaa sanoa

PÄIVITTÄINEN TALOUDENHALLINTA

K1 Kuka on vastuussa raha-asioiden hoitamisesta kotitaloudessasi?

- 1 Minä itse
- 2 Minä ja puolisoni yhdessä
- 3 Minä ja joku toinen perheenjäsen (tai useampi perheenjäsen)
- 4 Puolisoni yksinään
- 5 Joku toinen perheenjäsen (tai useampi perheenjäsen)
- 6 Joku muu
- 7 Ei kukaan
- 8 En tiedä

TALOUDEN SUUNNITTELU

K2 Suunnitteletko kotitalouden tai omia tuloja ja menoja etukäteen tekemällä kotitalouden tai henkilökohtaisen budjetin?

- 1 Kyllä, teen kotitalouden budjetin yksin tai yhdessä muiden perheenjäsenten kanssa
- 2 Kyllä, teen henkilökohtaisen budjetin
- 3 Teen budjetin suurempien menojen osalta
- 4 En suunnittele etukäteen
- 5 En tiedä

K3 Millaisia oman talouden suunnittelun ja seuraamisen välineitä käytät? Valitse kaikki vaihtoehdot, joita käytät.

- 1 Käytän verkkopankkia pankkitilin saldon seuraamiseen
- 2 Käytän verkkopankkia muiden talousasioitteni (esim. lainat, sijoitukset, vakuutukset) seuraamiseen
- 3 Käytän mobiilipankkia
- 4 Seuraan pankkitilini saldoa muuten
- 5 Käytän pankin tarjoamaa internet-työkalua raha-asioiden suunnitteluun
- 6 Pidän omalla menetelmälläni kirjaa tuloista ja menoista (esim. vihkoon, Excel-taulukoon yms.)
- 7 Käytän pankin tai muun toimijan tarjoamia henkilökohtaisia neuvontapalveluita hyväkseni
- 8 Muu tapa, mikä? _____
- 9 En käytä mitään näistä
- 10 En osaa sanoa

FINANSSITUOTTEET

K4 Mitä seuraavista tuotteista sinulla on nyt?

- 1 Käyttötili
- 2 Käyttötiliä korkeampaa korkoa tarjoava säästötili (määräaikainen tili, tavoitetili tms.)
- 3 PS-tili
- 4 ASP-tili (Asuntosäästötili nuorille)
- 5 Sijoitusrahasto
- 6 Osakkeita / arvo-osuustili
- 7 Joukkovelkakirjalaina / obligaatio
- 8 Vapaaehtoinen eläkevakuutus
- 9 Säästöhenkivakuutus
- 10 Kapitalisaatiosopimus

K5 Entä mikä seuraavista vaihtoehtoista kuvaa parhaiten tapaa, miten yleensä olet valinnut edellä valitut tuotteet? Voit valita myös useita vaihtoehtoja.

- 1 Harkitsin useita eri vaihtoehtoja eri yrityksiltä, ennen kuin tein päätökseni
- 2 Harkitsin useita eri vaihtoehtoja yhdeltä yritykseltä
- 3 En harkinnut muita vaihtoehtoja
- 4 Yritin löytää muita vaihtoehtoja, mutta en löytänyt
- 5 Joku muu teki valinnan puolestani
- 6 En tiedä

YLEISIÄ RAHA-ASIOIHIN LIITTYVIÄ ASEENTEITA

K6 Kerro, ovatko seuraavat väitteet mielestäsi tosia vai epätosia. Anna arviosi asteikolla 1-5, jossa 1 on täysin tosi ja 5 täysin epätosi. Anna arvioksi 6, jos et osaa sanoa.

- 1 Täysin tosi
- 2 Jossain määrin tosi
- 3 Ei tosi eikä epätosi
- 4 Jossain määrin epätosi
- 5 Täysin epätosi
- 6 Ei osaa sanoa

- Ennen kuin ostan jotain, harkitsen huolellisesti, onko minulla varaa siihen ___
- Elän vain tätä päivää varten, enkä huolehdi huomista ___
- Saan enemmän mielihyvää siitä, että käytän rahat heti kuin siitä, että säästäisin tulevaisuutta
- varten ___
- Maksan laskuni ajallaan ___
- Olen valmis menettämään osan rahoistani säästäessäni tai sijoittaessani, jos saan suuremmalla todennäköisyydellä korkeamman tuoton ___
- Seuraan tarkasti omia taloudellisia asioitani ___
- Asetan tulevaisuuteen suuntautuvia taloudellisia tavoitteita ja pyrin saavuttamaan ne ___
- Raha on kuluttamista varten ___
- Ennen kuin kirjoitan nimeni alle rahoitussopimukseen, luen sen ehdot huolellisesti
- Otan mielelläni riskiä enkä pyri suojautumaan elämän vastoinkäymisiltä ___

K7 Oletko kuluneen 12 kuukauden aikana säästänyt rahaa joillakin seuraavista tavoista? Säästämällä tarkoitetaan tässä rahan laittamista syrjään jotain tarkoitusta varten. Sillä, ovatko rahat enää säästössä, ei ole merkitystä. Voit valita myös useita eri vaihtoehtoja.

- 1 Säästin käteistä kotiin tai lompakkooni
- 2 Säästin käyttötililleni
- 3 Siirsin rahaa jollekin muulle tilille kuten säästötilille
- 4 Annoin rahaa perheenjäsenelleni säästettäväksi puolestani

5 Sijoitin rahaa osakkeisiin, rahastoihin, säästöhenkivakuutukseen tai joukkovelkakirjoihin

6 Säästin jollain muulla tavalla

7 En ole aktiivisesti säästänyt

8 En osaa sanoa

K8 Jos menettäisit pääasiallisen tulonlähteesi, kuinka kauan pystyisit pitämään yllä nykyistä elintasoasi lainaamatta rahaa tai muuttamatta asuntoa?

1 Alle viikon

2 Ainakin viikon, mutta en kuukautta

3 Ainakin kuukauden, mutta en kolmea kuukautta

4 Ainakin kolme kuukautta, mutta en kuutta kuukautta

5 Pidempään kuin kuusi kuukautta

6 En osaa sanoa

SÄÄSTÄMISKÄYTTÄYTYMINEN

K9 Kuinka suuren osan nettotuloistasi eli tulosta, joka jää jäljelle verojen ja sosiaalimaksujen jälkeen säästät kuukausittain?

1 Ei mitään

2 0–5 %

3 5–10 %

4 10–20 %

5 20–30 %

6 30–40 %

7 40–50 %

8 50–60 %

9 Yli 60 %

10 En tiedä/en osaa sanoa

K10 Kuinka paljon helposti nostettavissa olevaa rahaa pitäisi mielestäsi olla säästössä pahan päivän varalle?

- 1 Vähemmän kuin puolen kuukauden nettotulojen verran
- 2 Noin puolet kuukauden nettotuloista
- 3 Noin kuukauden nettotulojen verran
- 4 Noin kahden kuukauden nettotulojen verran
- 5 Noin kolmen kuukauden nettotulojen verran
- 6 3–6 kuukauden nettotulojen verran
- 7 6–12 kuukauden nettotulojen verran
- 8 Yli vuoden nettotulojen verran
- 9 En osaa sanoa

JOS OLET ELÄKKEELLÄ, SIIRRY KYSYMYKSEEN K15

K11 Oletko koskaan ajatellut, kuinka paljon sinun pitäisi säästää kokonaisuudessaan eläkeikää varten?

- 1 Kyllä
- 2 En
- 3 En tiedä/en osaa sanoa

K12 Kun ajattelet tavoittelemaasi eläkkeen tasoa, koetko

- 1 Säästäväsi riittävästi
- 2 Säästäväsi liian vähän
- 3 Säästäväsi liian paljon
- 4 En tavoittele mitään tiettyä eläkkeen tasoa
- 5 En ole ajatellut koko asiaa
- 5 En osaa sanoa

K13 Millä tavoin olet varautunut tai aiot varautua eläkkeelle siirtymiseen?

- 1 Olen ottanut vapaaehtoisen eläkevakuutuksen
- 2 Säästän muuten eläkeikää varten
- 3 Aion työskennellä myös eläkkeellä
- 4 Aion myydä asunnon
- 5 Aion myydä yrityksen
- 6 Aion myydä muuta omaisuutta
- 7 Aion ottaa / olen ottanut käänteisen asuntolainan
- 8 Aion turvautua puolison, lasten tai muiden sukulaisten apuun
- 9 Työeläkkeeni on riittävä kattamaan eläkeajan toimentulooni, ei tarvitse muuta varautumista.
- 10 En ole ajatellut asiaa
- 11 Muu, mikä? _____

K14 Kuinka varma olet siitä, että pystyt eläkkeellä ollessasi ylläpitämään halutunlaista elintasoa?

- 1 Täysin varma
- 2 Jossain määrin varma
- 3 Melko epävarma
- 4 Täysin epävarma
- 5 En tiedä/en osaa sanoa

JOS ET OLE ELÄKKEELLÄ, siirry kysymykseen K16

K15 Kuinka hyvin olet pystynyt eläkkeellä ollessasi ylläpitämään haluamaasi elintasoa?

- 1 Erittäin hyvin
- 2 Melko hyvin
- 3 Melko huonosti
- 4 Erittäin huonosti
- 5 En tiedä/en osaa sanoa

FINANSSITIETÄMYS

Seuraavaksi muutama sijoittamiseen liittyvä kysymys

K16 Ajatellaan, että laitat tilillesi 1.000 euroa. Tilin vuotuinen korko on 1 prosentti eikä sen tuotosta tarvitse maksaa veroa. Inflaatio on 2 prosenttia vuodessa. Pystytkö vuoden päästä ostamaan tällä rahalla enemmän, vähemmän vai saman verran kuin tänään?

- 1 Enemmän kuin tänään
- 2 Saman verran
- 3 Vähemmän kuin tänään
- 4 En tiedä
- 5 Ei vastausta / aiheeseen liittymätön vastaus

K17 Oletetaan, että laitat 100 euroa säästötillille, jonka korko on vuodessa 2 %. Vuoden aikana et laita tilille lisää rahaa, etkä nosta tililtä rahaa. Kuinka paljon tilillä on rahaa ensimmäisen vuoden lopussa, kun korko on maksettu tilille? Oleta, että talletusten tuotosta ei peritä veroa.

_____ euroa

K18 Ja kuinka paljon rahaa olisi tilillä viiden vuoden päästä, kun korko on 2 % vuodessa ja talletusten tuotosta ei peritä veroa?

- 1 Enemmän kuin 110 euroa
- 2 Tasan 110 euroa
- 3 Vähemmän kuin 110 euroa
- 4 Sitä ei ole mahdollista päätellä saadusta informaatiosta
- 5 En tiedä

K19 Ovatko seuraavaksi väittämät mielestäsi tosia vai epätosia?

VAIHTOEHDOT

- 1 Tosi
- 2 Epätosi
- 3 Ei osaa sanoa

- Sijoituksessa, jossa on korkea tuotto, on yleensä myös korkea riski ___
- Korkea inflaatio tarkoittaa elinkustannusten nopeaa laskua ___
- Kun sijoittaa varansa useampaan kohteeseen, niin riski sijoituksen arvon alennuksesta yleensä on suurempi, kuin sijoitettaessa vain yhteen kohteeseen ___
- Sijoitusrahastoilla on varma tuotto, joka riippuu niiden aikaisemmasta tuotosta ___
- Osakkeiden arvo vaihtelee pitkällä aikavälillä enemmän kuin joukkovelkakirjalainojen ___
- Yleisen korkotason noustessa joukkovelkakirjalainojen arvo nousee ___

Tuoton ja riskin suhde

K20 Olet valmis menettämään osan rahoistasi säästäessäsi tai sijoittaessasi, jos saat suuremmalla todennäköisyydellä korkeamman tuoton.

- 1 Täysin tosi
- 2 Jossain määrin tosi
- 3 Ei tosi eikä epätosi
- 4 Jossain määrin epätosi
- 5 Täysin epätosi
- 6 Ei osaa sanoa
- 7 Ei vastausta

K21 Sijoituksessa, jossa on korkea tuotto, on yleensä myös korkea riski.

- 1 Tosi
- 2 Epätosi
- 3 Ei osaa sanoa

Inflaation määritelmä

K22 Korkea inflaatio tarkoittaa elinkustannusten nopeaa laskua.

- 1 Tosi
- 2 Epätosi
- 3 Ei osaa sanoa

T7 Mihin seuraavista tuloluokista kuulut? Arvioi henkilökohtainen keskimääräinen vuotuinen bruttotulosi veroja vähentämättä, mukaan lukien palkat, sosiaaliturvamaksut, työttömyyskorvaukset, eläkkeet, opintotuki ym.

- 1 Alle 10.000 euroa
- 2 10.000–19.999 euroa
- 4 20.000–29.999 euroa
- 6 30.000–39.999 euroa
- 8 40.000–49.999 euroa
- 10 50.000–59.999 euroa
- 12 60.000 euroa tai enemmän
- 13 En osaa sanoa

T8 Mikä on korkein suorittamasi koulutus?

- 1 Kansakoulu, peruskoulu tai vastaava
- 2 Ylioppilas
- 3 Ammatillinen kurssi tai työpaikkakoulutus
- 4 Ammattikoulu, oppisopimuskoulutus, näyttötutkinto
- 5 Ammatillinen opistotutkinto
- 6 Erikoisammattitutkinto (esim. mestarintutkinto)
- 7 Ammattikorkeakoulututkinto
- 8 Alempi korkeakoulututkinto
- 9 Ylempi korkeakoulututkinto
- 10 Tutkijakoulutus (lisansiaatin tai tohtorin tutkinto)
- 11 Muu, mikä? _____
- 12 En osaa sanoa

T9 Entä mikä on asumismuotosi?

1 Vuokra-asunto

2 Omistusasunto, velkaa

3 Velaton omistusasunto

4 Sukulaisten tai ystävien luona, ilman vuokraa

5 Asumisoikeusasunto

6 Muu, mikä? _____

7 En osaa sanoa

Mitä odotuksia sinulla on tälle kurssille? Mistä aiheesta kaipaat lisää tietoa?

TÄSSÄ OLIVAT KAIKKI KYSYMYKSET. SUURET KIITOKSET VASTAUKSIS-
TASI!

Jos osallistut haastatteluun, täytä tähän yhteystietosi:

Nimi: _____

puh. _____

Liite 2. Haastattelurunko. Haastattelussa esitetyt täydentävät kysymykset ja lisäkysymykset.

T6 Minkälaista työtä teet/mitä opiskelet?

K2 Kuinka teet budjetin, esim. excel tai muu apuväline?

K3 Kuinka usein teet seuraavia?

<i>1</i>	<i>Vähintään kerran viikossa</i>
<i>2</i>	<i>Harvemmin, kuin kerran viikossa, mutta joka kuukausi</i>
<i>3</i>	<i>Harvemmin, kuin joka kuukausi</i>
<i>4</i>	<i>Ei osaa sanoa</i>

Kysy lisätietoja kaikista menetelmistä, jotka maininnut kysymyksessä K3

K4 Kauanko olet sijoittanut?

K4 Tuntuuko nykyiset sijoituksesi sinusta hankalilta ja epäselviltä? Tiedätkö tarkalleen sijoitustesi ominaisuudet?

K4 Minkälaisiin ongelmiin olet törmännyt sijoittamista aloittaessasi? Mitkä ovat olleet suurimpia haasteita?

- 1 Tiedon puute*
- 2 Ajan puute*
- 3 Oma taloudellinen tilanne*
- 4 Markkinatilanne*
- 5 riski*
- 6 Jokin muu, mikä?*

K5 Kysy niistä tuoteryhmistä, jotka maininnut kysymyksessä K4

Mikä oli tärkein tietolähde tehdessäsi valintaa

- 1 *Mainostajan tai myyjän kautta saatu tieto*
- 2 *Konttorissa saatu tieto*
- 3 *Internetistä saatu tieto*
- 4 *Ystävän tai sukulaisen neuvo (ei työskentele finanssialalla)*
- 5 *Ystävän tai sukulaisen neuvo (työskentelee finanssialalla)*
- 6 *Median kautta saatu tieto (muu kuin mainos)*
- 7 *Omat aikaisemmat kokemukset*
- 8 *Muu lähde, mikä? _____*
- 9 *Ei osaa sanoa*
- 10

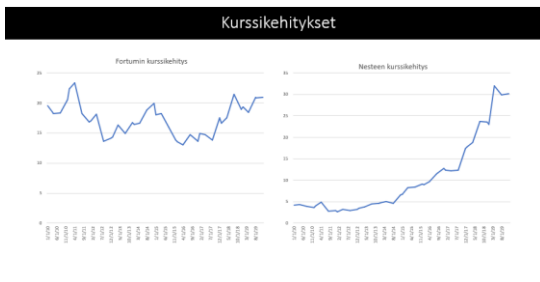
K7 Säästätkö säännöllisesti? Esim. itselle tai lapselle

K10 Vertaa kysymykseen K8

K12 Mistä syystä koet, ettet säästä eläkettä varten riittävästi?

- 1 *En ansaitse riittävästi*
- 2 *Haluan kuluttaa rahani nyt*
- 3 *Aion säästää enemmän tulevaisuudessa*
- 4 *En ole ajatellut asiaa*
- 5 *En ole kiinnostunut talousasioista*
- 6 *En tiedä/en osaa sanoa*

Kyselylomake teetettiin kurssilaisille heti kurssin alussa. Haastattelussa käytiin läpi uudelleen finanssikysymyksiä, jolloin kävi ilmi, onko tietämys alhaisempi, parempi vai samalla tasolla kuin ennen kurssia.

Korkosijoitukset

Rahamarkkinat: markkinakorot, esim. euribor, Keskuspankki määrää

Lyhyt korko: valtion, yritysten ja yhteisöjen liikkeellelaskemien lyhytaikaisten (korkeintaan 12kk) velkainstrumenttien markkinat

Pitkä korko: valtiot, yritykset, kunnat ja yhteisöt voivat ottaa lainaa yleisöltä laskemalla liikkeeseen joukkovelkakirjalainoja eli jvk-lainoja (juoksuaika yli 12kk)

<https://www.suomenpankki.fi/h/Tilastot/korot/>

Lyhyt korko (Pörssisäätiön korko-opas)

- Sijoittaminen lyhyeen korkoon onnistuu yksitoissijoittajalta lähinnä lyhyen koron sijoitusrahastojen kautta. Rahastojen tavoitteena on yleensä pitkällä aikavälillä ylittää kolmen kuukauden euribor-koron tuotto.
- Lyhyen koron rahastot sijoittavat varansa rahamarkkinasijoituksiin, esimerkiksi valtion tai pankkien tai yritysten korkoinstrumentteihin, joiden laina-aika on enintään vuoden mittainen.

Pitkä korko (Pörssisäätiön korko-opas)

- Joukkolaina**
 - Yritykset, valtio, kunnat ja muut yhteisöt voivat ottaa lainaa yleisöltä laskemalla liikkeeseen joukkovelkakirjalainoja eli jvk-lainoja
- Strukturoidut tuotteet** (esim. obligatio)
 - rahoituslaitosten sijoittajille tekemää joukkolainojen kaltaisia sijoitusinstrumentteja. Normaalista joukkolainasta poiketen niiden tuotto ei ole kiinteä vaan riippuu usein esimerkiksi osakkeiden tai osakkeiden arvon kehityksestä.
- Luottotiski: miten todennäköistä tai epätodennäköistä on lainan takaisinmaksun onnistuminen
- Korkotiski:** korkojen noustessa kiinteäkorkoisten lainojen arvo laskee ja toisin päin

Pitkä korko

- Yrityslaina
 - Investment Grade: hyvä luottoluokitus, pienempi riski
 - High Yield: matalampi luottoluokitus, korkeampi tuotto-odotus
- rahasto
 - Pitkän koron rahastot sijoittavat varansa pääosin pitkäaikaisiin, esimerkiksi valtion, julkisyhteisöjen tai yritysten liikkeeseenlaskemiin joukkovelkakirjalainoihin, joiden juoksuaika on yli vuosi.

Osakkeet

- Pörssissä noteerattu tai noteeraamaton
- Osakkeen hinta eli kurssi määräytyy ostajien tekemien ostotarjousten ja myyjien tekemien myyntitarjousten perusteella
- Osakkeen arvo muuttuu, nousee tai laskee
- Osinko
- Yritysriski
- Osakkeen arvonlasku esimerkiksi huonon tuloksen vuoksi tai negatiivisen uutisoinnin vuoksi.

<https://www.is.fi/taloussanomart/art-200001986873.html>

Osakkeet

- Arvo-osuustilin avaus
- Ostolle määritetään kappalemäärä sekä rajahinta, millä kauppa toteutuu. Omasta salkkupalvelusta riippuen järjestelmä ilmoittaa päivän kursorin, millä kauppa todennäköisesti toteutuu, tai reaaliaikaisesti viimeisimmän kaupan hinnan sekä kursorin tällä hetkellä
- Maksu lähtee tililtä parin pankkipäivän kuluessa
- Omistus ennen yhtiökokouspäivää oikeuttaa osinkoon

Miten valitseen ostettavat osakkeet?

- Osta halvalla, myy kalliilla -strategia ei aina toimi
- Kiinnitä huomiota yrityksiin, joilla kasvupotentiaalia ja suotuisat tulevaisuudennäkymät
- Arvotyöt vs kasvuyhtiöt
- Kaupakäyntisuosituks: osta, myy, pidä

Helsingin pörssi eli OMX Helsinki

- Noin 120 yhtiötä
- Vaihtoehtoinen markkinapaikka First North
 - Kevyemmän säädelty
 - Suunnattu nuorille kasvuyhtiöille
 - Noin 19 yhtiötä

Ulkomaalaiset osakkeet

- Kaupankäynti teknisesti lähes yhtä helppoa, kuin suomalaisilla osakkeilla
- Ulkomaisten sijoitusten tuotot ja niistä maksetut verot tulee lisätä veroilmoitukseen
- Ulkomaista osingoista peritään lähdevero, joka hyvitetään Suomen verosta
- Valuuttariski: et saa välttämättä tuottoa, vaikka osakkeen kurssi nousee, jos ulkomainen valuutta samaan aikaan heikkenee suhteessa euroon

Oman sijoitusprofiilin määrittäminen

- **Varovainen**
 - Hyvin matala riskisietokyky
 - Pääoma ei saa pienentyä sijoitusten arvonlaskemisen vuoksi
- **Maltillinen**
 - Matala riskisietokyky
 - Siellä pieniä arvonalvaihtelua paremman tuoton tavoittelussa
- **Tuottohakainen**
 - Keskittäinen riskisietokyky
 - Siellä pääoman osittaista pienenemistä lyhyellä aikavälillä
- **Rohkea**
 - Korkea riskisietokyky
 - Pääoman pieneminen keskipitkällä aikavälillä ei ole ongelma, tavoittelee hyvää tuottoa
- Kokonaisarvonnaisuus vaikuttaa!

[Ammattilmaisen sijoittaminen 2018]

Sijoitussalkkujen allokaatio

	Tallettujen osuus (%)	Korkojen osuus (%)	Osakkeiden osuus (%)
Varovainen	70	30	0
Maltillinen	50	30	20
Tuottohakainen	20	20	60
Rohkea	10	10	80

Sijoitusrahastot

- Korkorahastot
- Osakerahastot
- Indeksirahastot
 - arvonnekitys vastaa indeksin arvonnekehitystä vähennettynä rahaston kuluilla
- Yhdistelmärahastot
- Rahastojen rahastot
 - sijoittaa toisiin rahastoihin

https://www.youtube.com/watch?v=2VQqX6J_W0

Sijoitusrahastot

Rahastoissa tuotto määräytyy rahaston arvonnousun tai -laskun mukaan

Helposti lunastettavissa rahaksi

Rahaston tärkein etu hajauttaminen

Mahdollisuus sijoittaa helposti useisiin satoihin eri sijoituskohteisiin yksittäisten sijoitusinstrumenttien kokoaminen yksityishenkilölle monesti työstästä ja kalliista)

Sijoitusrahastot

- **Aktiivinen vs passiivinen salkunhoito**
 - hoitaa rahastoa salkunhoitaja, vai seuraako rahasto esimerkiksi indeksia
 - Merkittävä ero kustannukset
 - Pystyykö aktiivinen salkunhoito päihittämään markkinoita? (tehoikkaat vs tehottomat markkinat)

<https://www.cnbc.com/2017/09/18/warren-buffett-won-2-million-from-a-bet-that-he-made-ten-years-ago.html>

<https://www.hs.fi/talous/art-200005533092.html>

ETF (Exchange Traded Fund)

- Periaate samanlainen kuin tavallisessa rahastossa
- Suurin ero on siinä, että ETF-rahastoja ostetaan ja myydään pörssiissä kuten osakkeita (arvosuostit tarvitaan, kaupankäynnistä vaihtopaikalle)

Seuratuimmat indeksit

- OMX Helsinki PI: Suomen pörssi
- OMX Helsinki 25: 25 suurinta suomalaista yhtiötä
- OMX Nordic: Pohjoismaat
- DAX: 30 suurinta saksalaista yritystä
- Nasdaq Composite: kaikki yhdysvaltalaiset yhtiöt
- S&P 500: 500 suurinta yhdysvaltalaisista yhtiöistä
- Dow Jones Industrial: 30 suurinta yhdysvaltalaisista yhtiöistä

Sijoituskuoret

- Sijoituskuoreille tyypillistä:
 - Sijoituskohteiden vaihdot kuoren sisällä ilman kuluja ja ilman veroseurauksia → vero tuotosta vasta sitten kun varoja nostaa pois
 - Korkea korolle-ilmä
 - Jonkin X sijoitusajan kuluttua varoja voi nostaa joko pienemmällä kuluilla tai kokonaan ilman kuluja
 - Kuorella omat kulut, merkintä- ja lunastuskulut, sekä vuosittainen hallinnointipalkkio

Sijoituskuoret

• Säästöhenkivakuutus

Perinteisiä vakuutuksia tai sijoitussidomaisia vakuutuksia. Perinteisten, usein takauutuottoisten, säästövakuutusten tuotto perustuu yleiseen korkotasoon ja vakuutusyhtiön toiminnan tulokseen, jonka perusteella lasketaan usein vuosittain ns. asiakashyvitys takuukoron päälle

Sijoitussidomaisen vakuutuksen ottava asiakas saa itse valita, mihin tarjotusta vaihtoehdoista varojen tuottokehitys sidotaan. Usein valittavana on erilaisia rahastoja. Vakuutusentottaja voi vakuutusajana vaihtaa sijoitusrahastosta toiseen.

Edunsaajamääräys erääntyessä sekä kuolintapauksessa

Sijoituskuoret

- **Vapaaehtoinen eläkevakuutus**
- pitkäaikaisista säästämistä, jolla voi täydentää lakisääteistä eläkettä tai varhentaa eläkkeelle jäämistä
- Verovähennysoikeus säästövaiheessa (vähennys max 5000e pääomatuloista)
- Eläkkeenmaksun alkaminen riippuu sopimuksesta sekä lainsäädännöstä
- Säästövaroja nostettaessa verotus riippuu säästöjen maksuajankohdasta
- Sopimusta ei pysty purkamaan, poikkeuksena usein pitkään jatkunut työttömyys, avioero, puolison kuolema tms.

Sijoituskuoret

- **Kapitalisaatiosopimukset**
- ei edunsaajaa

Sijoituskuoret (Ammattimainen sijoittaminen 2019)

- **Osakesäästötili**
- max 50 000 euroa
- kauppa voi käydä pörssi- tai First North-osakkeilla
- voi siirtää ainoastaan rahaa, ei olemassa olevia osakkeita
- tilin sisällä voi myydä osakkeita ilman, että tuotosta täytyy maksaa luovutusvoittovero
- Myös osingot voi sijoittaa uudelleen tilin sisällä ilman osinkoveroa
- Pääomatulovero tuotosta maksetaan siinä vaiheessa, kun varat nostetaan pois tililtä
- Korkea korolle-ilmä!
- osakkeiden myynnit ja osingoista saadut tuotot voi siirtää rahana osakesäästötilillä odottamassa oston paikkaa
- Tappiot voidaan hyödyntää vasta, kun koko tili lopetetaan

Sijoittamisen kulut

- Arvo-osuustili (kulu avauksesta, kuukausittainen säilytyspalkkio)
- Kaupankäynti osto, merkintä vaihto myynti
- Rahastoissa vuosittainen hallinnointipalkkio
- Sijoituskuorilla vuosittaiset hallinnointipalkkiot

<https://www.nordnet.fi/palvelut/hinnasto>

Sijoittamisen verotus - osakkeet

- Tuotosta pääomavero myydessä
- Pörssiyhtiön osakkeenomistajalle maksamasta osingosta on 15 prosenttia verovapaata ja 85 prosenttia verotettavaa. Pääomatulojen veroprosentti on 30 %, ja yli 30 000 euron pääomatuloista veroprosentti on 34 %.

Sijoittamisen verotus

- Sijoitusrahasto: tuotosta pääomavero myydessä tai vaihtaessa
- Joukkolaina: erääntyessä eräpäivänä tuotosta korkotulon lähdevero, myydessä ennen eräpäivää pääomavero
- HUOMI! Kalenterivuoden aikana voi myydä yhteensä 1000 eurolla ilman veroseuraamuksia (kaupan kokonaissumma max 1000e)

Mitä tarjoat eurosta -peli

- Mitä tarjoat eurosta, kun

Korkeimman tarjouksen tehnyt saa euron, matalimman tarjouksen tehnyt joutuu maksamaan tarjoamansa summan

Perintösuunnittelu

- Testamentti
- Edunvalvontavaltakirja
- Lahjoitus
- max 4999 euroa kolmen vuoden välein
- Lahjakirja kannattaa aina tehdä, muuten tulkitaan ennakkoperinnöksi
- Lahjaksi saatu sijoitusinstrumentti kannattaa omistaa vähintään vuoden, näin lahjansaajan hankintahinta on lahjoitushetken arvo. Jos myy ennen kuin vuosi on kulunut, hankintahinta on alkuperäinen hh

Verotus perintötilanteessa

- Verotaulukon mukaan
- Perintönä saatujen sijoitusinstrumenttien hankintahinta on kuolinpäivän arvo (HUOMI Poikkeuksena lesken tasinkona saadut sijoitukset, hankintahinta on vainajan aikuperäinen hankintahinta)
- Verotuksen kohdistaminen: joskus paikallaan miettiä, myydäänkö sijoituksia kuolinpesän nimissä tai kuolinpesän osakas henkilökohtaisesti

Omien sijoitusten seuraaminen

- Verkkopankissa
- Rahoitusyhtiön omat sivut
- Aamuraportti, viikkoraportti
- Ennen sijoituspäätöksen tekemistä, käy läpi - avaintietoeste

Sijoitusmarkkinat

- Markkinakatsaus
- Monella pankilla päivittäin, viikottain, kuukausittain
- Podcastit
- webinaarit

Vastuullinen sijoittaminen (Vastuullinen sijoittaja, Hyske ja muut 2020)

- Ympäristön, sosiaalisten näkökulmien ja hallintotapa-asioiden huomioon ottaminen sijoituspäätöksiä tehtäessä
- Vastuullinen sijoittaminen on sijoitustoimintaa, jossa ESG-asioita huomioidaan haetaan hyvää pitkäaikaista tuottoa ja alhaisia riskejä (Environment, Social, Governance)

Vastuullinen sijoittaminen

- Passiivisesti
 - Sulkee pois ei-vastuulliset yhtiöt: tupakka, aseet, alkoholi, rahapelit, aikuisviihde, fossiiliset polttoaineet
- Aktiivisesti
 - Valitsee sijoitussalkkuun ainoastaan vastuullisesti sijoittavia yhtiöitä, hyvien ESG-periaatteiden mukaisia sijoituskohteita
 - Sijoittajan työkalut vastuullisuuden arvioimiseen. Morningstarin ESG-rating, pohjoismainen ympäristömerkki tai Joutsenmerkki

Kannattaako nyt sijoittaa?

Mihin kannattaa sijoittaa

- Oman pankin yhdistelmärahastot
 - Varovainen
 - Maltillinen
 - Tuottohakuinen
 - Rohkea

Mihin kannattaa sijoittaa

- Rakentaa itse sijoitusprofiiliin mukainen salkku osakkeilla ja/tai rahastoilla (osakkeita ja korkosijoituksia)
- Indeksirahasto tai ETF (mitä laajempi maantieteellinen alue, sitä parempi hajautus)
- Vastuullinen rahasto

Mihin
kannattaa
sijoittaa

Seppo Saario:

Helsingin pörssi OMXH25 CAP-indeksi, ETF SLG
OMXH25 (25 suurinta suomalaista yhtiötä)

Tukholman pörssi Nordi: 30-indeksi, XACT Norden
(30 suurinta Pohjoismaista yhtiötä)

Nasdaq 100 –indeksi, LYMS (Yhdysvaltojen
suurimmat teknologiyhtiöt)

iShares Core MSCI World, EUNL (koko maailman
pörssi)